

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

13 СНЕЖНЯ 2002 г. № 49—50/4183—4184 КОШТ 335 РУБ.

Гісторыя «ПОЛЫМЯ» — гэта гісторыя нашай літаратуры

Сустрэча Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Р. ЛУКАШЭНКІ з вядомымі беларускімі і рускімі пісьменнікамі. 1997 г.

ПОЛЫМЯ

-гасаніс

80 год

"Полымя" — літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс.

Выдаецца са снежня 1922 года ў Мінску на беларускай мове штомесячна.

У 1922-24 гг. (да №3 — 11) — выданне Беларускага кааператыва-выдавецкага таварыства "Савецкая Беларусь".

З 1924 г. па 1931-ы — выданне Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі.

У 1932 — 34 гг. (да №5) — орган Арганізацыйнага камітэта Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР.

З 1934 (з № 6-7) — орган праўлення Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР.

З 1945 г. — орган Саюза савецкіх пісьменнікаў Беларусі.

З 1957 г. — орган Саюза пісьменнікаў Беларусі.

З 1993 г. — заснавальнікі: Саюз пісьменнікаў Беларусі і калектыву рэдакцыі.

З 2001 г. — заснавальнікі: Саюз беларускіх пісьменнікаў і Міністэрства інфармацыі і Рэспублікі Беларусь.

З 2002 г. — у складзе рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва".

У 1932 - 41 гг. (да №3) часопіс выходзіў пад назвай "Полымя рэвалюцыі".

У гады Вялікай Айчыннай вайны часопіс не выходзіў.

У склад першай рэдкалегіі ўваходзілі: Зміцер Жылуновіч (Цішка Гартны), Міхась Кудзелька (Міхась Чарот), Змітрок Бядуля, Уладзіслаў Ігнатоўскі, В. Нодэль.

У 1920 — пач. 1930-х гг. у рэдагаванні часопіса ўдзельнічалі А. Сянкевіч, Ц. Гартны, М. Зарэцкі, Янка Купала і інш.

Рэдактары:

Платон Галавач (1932 — 33 гг.)
Міхась Лынькоў (1933 - 41 гг.)
Пятрусь Броўка (1945 — 48 гг.)
Максім Танк (1948 — 67 гг.)
Павел Кавалёў (1967 — 72 гг.)
Кастусь Кірзенка (1972 — 86 гг.)
Сяргей Законнікаў (1986 — 2002 гг.)
Мікола Мятліцкі з 2002 г.

(Працяг на стар. 4)

ФЛАГМАН АЙЧЫННАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Азіраючы далёкія дваццатыя гады мінулага стагоддзя, аналізуючы поступ віхуна-ідэйнага часу, болей і болей пагаджаешся з думкай, што само жыццё народа, які пракадаваў гістарычны шлях да сваёй дзяржаўнасці, прагнула духоўнага азарэння — свайго "Полымя".

Ужо сімвалічна тое, што менавіта ў снежны, калі сама прырода парашамі высцілае нескрануты, перад маладой айчыннай літаратурай, якая на хвалі рэвалюцыйнага абнаўлення свету пачула прыліў новых творчых сіл, старонкамі народжанага часопіса высцілаўся нескрануты чыствак будучыні і дзесяткі апантаных людзей, натхнёна і шчыра, часцей з фанатычнай верай у пафас пераломнага часу, рынуліся ствараць духоўную біяграфію народа. Літаральна з першых нумароў літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс займаў шырокую папулярнасць сярод чытачоў. З прыхільнымі водгукамі ў яго адрас у тагачасным цэнтральным і рэспубліканскім друку выступілі вядомыя дзеячы нацыянальнай культуры. Так у адной з маладнякоўскіх рэцэнзій за 1927 год адзначалася: "Ужо даўно перамагло "Полымя" ўсе перашкоды і стала галоўным рэгулярным часопісам беларускай культуры і палітыкі".

Многія стваральнікі "Полымя" — і тыя, хто рыхтаваў да выхаду ў свет яго першыя нумары, і тыя, хто ў бяссонні начэй, чуючы жывы пульс нацыянальнага адраджэння, пісаў для часопіса баявітую публіцыстыку, паэзію і прозу — маладымі жыццямі паплаціліся за свой рамантычны парыў, бо ўжо рабіў першы абароты махавік касцяломых рэпрэсій. Пайменна вядомы трагічны лёс як не ўсяго складу першай рэдкалегіі часопіса: Цішка Гартны, Міхась Чарот, Усевалад Ігнатоўскі... Асабліва ахвярна страшным для інтэлігенцыі Беларусі стаў 1930 год, калі па сфабрыкаванай справе СВБ ("Саюза вызвалення Беларусі") было арыштавана 108 чалавек. Сярод іх акадэмікі Беларускай акадэміі навук Вацлаў Ластоўскі, Язэп Лёсік, Сцяпан Некрашэвіч, Гаўрыла Гарэцкі, прафесары Аркадзь Смоліч, Браніслаў Эпімах-Шыпіла, пісьменнікі Максім Гарэцкі, Уладзімір Дубоўка, Язэп Пушча, Адам Бабарэка, Язэп Дыла, Міхайла Грамыка, Аляксандр Гурло і іншыя.

Многія аўтары маладога "Полымя" абвінавачваліся ў тым, што ажыццяўлялі арганізаванае шкодніцтва на культурным, ідэалагічным і іншых участках сацыялістычнага будаўніцтва, праводзілі антысавецкую нацыяналістычную агітацыю, накіраваную на запаволенне тэмпаў развіцця Беларусі па сацыялістычным шляху, ставячы канчатковай мэтай адарванне Беларусі ў этнаграфічных межах ад Савецкага Саюза, стварэнне так званай Беларускай Народнай Рэспублікі.

Трагічна склаўся лёс і першага афіцыйна прызначанага рэдактара часопіса, вядомага дзяржаўнага і грамадскага дзеяча, прэзіяка Платона Галавача. Прызначаючы дзяржаўніка на гэту пасаду, ідэалагічныя службы як бы ўзмацнілі над часопісам неадступны контроль, які выявіўся нават у тым, што часопіс пачаў называцца з 1932 года "Полымя рэвалюцыі". Раптоўнасць адхілення ў 1933 годзе Платона Раманавіча ад сумяшчальна занятай пасады дае падставы меркаваць, што з пастаўленай перад ім задачай ён справіўся не гэтак паспяхова, як таго хацелася тагачасным ідэолагам.

Нялёгкай ноша клопатаў легла на плечы наступнага палымянскага рэдактара Міхася Ціханавіча Лынькова. Нарастаў аб'яднаўчы праэц творчых сіл. Уладцам спатрэбілася своеасаблівае калектывізацыя літаратуры — ствараўся Саюз савецкіх пісьменнікаў ССРС і яго нацыянальны падраздзяленні. Часопіс "Полымя" становіцца органам Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР. Пачыналі тварыць "на карысць партыі" вядомыя майстры слова і пачаткоўцы. Літаратурная плынь становілася афіцыйнай, з'яднанай з клопатамі партыі большавікоў — літаратура асвойвала метады сацыялістычнага рэалізму, вучылася быць народнай па змесце і партыйнай па форме.

Аднак, нягледзячы на жорсткія рэпрэсіўныя ўмовы свайго існавання ў сумна вядомыя 30-я гады, з іх ахвярнай галгофаю 37-га, часопіс "Полымя" здолеў згуртаваць пад сваім сцягам нацыянальна свядомыя творчыя сілы, каму было наканавана ствараць нашу айчынную літаратуру, вартую шырокай грамадскай увагі, захаплення і гістарычнай перспектывы. Можна прыгадаць творчасць многіх волатаў роднага Слова, спеласць мастацкай думкі якіх прыпадае на гэты ахвярны час. Але з асаблівай годнасцю хочацца падкрэсліць, што менавіта ў гэтыя трагічныя гады выпрабаванню беларускага Духу энергетычна акумулюецца як не ўся творчая спадчына класіка беларускай прозы Кузьмы Чорнага, чые аповесці і раманы публікуюцца пад вокладкай "Полымя".

Сапраўдная літаратура жыве, спасцігаючы глыбіні чалавечай душы, нягледзячы на неймаверны ідэалагічны прэсінг. Не занявольці, не падпарадкаваць яе ўзлётдаматыч-

наму схематызму, не ўціснуць у межы партыйна зашораных пастулатаў. І нават у тых, хто падрыгтаваў для яе гільяціну, у пэўны момант уздрыгваюць рукі: і падрыгтаваная ордэры на арышт класікаў нашай літаратуры мяняюцца імі на ордэны за заслугі...

Мы не павінны забываць сягоння, якой цаной аплочана нашымі папярэднікамі права на сумленную творчасць. Побач з ахвярамі сталіншчыны становяцца ў трагічны рад і палеглыя на палях Вялікай Айчыннай — не дасказалі сваё. Акрыяўшы ад панесеных страт, з падвоенай сілай загарыла беларуская літаратура ў першыя пасляваенныя гады. Адраджанае "Полымя" адразу ж прадаставіла старонкі новым таленавітым творам. Письменнікі з ваенным вопытам задумваліся над жыццём народа ўсё больш бязлітасна праўдзіва. Схлынула хваля саладкавай хваласпеўнасці, тварылася мужная беларуская літаратура аб толькі што мінулай вайне.

Калі азіраю ў думках першы пасляваенны літаратурны прызыў — бачу іх усіх ацалелых, нямногіх. Бачу, як нядаўні франтавік у пераможанай Германіі, сабраўшы параскіданы ад бамбёжак аркушы дабротнай фашысцкай паперы, піша першую сваю аповесць — самую гуманную і чалавечую. Неўзабаве "Помста" Івана Шамякіна, дасланая ў зруйнаваны Мінск, будзе надрукавана на старонках "Полымя". Потым, трымаючы ў руках гэты часопіс, уся Беларусь будзе зачытвацца ягонай "Глыбокай плыню". Свой "Мінскі напрамак" прапанаваў "Полымю" Іван Мележ.

Былыя ваенныя карэспандэнты, франтавікі і партызаны — аўтары "Полымя" — у прадзімных гімнасцёрках засталіся на вядомых нам здымках: сыходзіліся ахвотна ў рэдакцыйным пакойчыку, каб паведаць адзін аднаму пра "сваю вайну", схіляліся над старонкамі рукапісаў, якім суджана было стаць летпісам народнае славы. Новыя вершы ўспых чыталі Максім Танк і Аркадзь Куляшоў, Пятро Глебка і Пятрусь Броўка — першы пасляваенны рэдактар часопіса, Пімен Панчанка і Анатоль Вялюгін...

Роздых пераможнага жыцця наталяў творчыя сілы. Ва неўладкаваных побытавых умовах — у цесных пакойчыках пры газніцах — нараджаліся тыя хрэстаматыяна вядомыя нам са школьнае парты творы, у якіх звонка-галоса крывяла сама пераможная радасць. Аднак спакваля ў яе шчыры зазор былі ўпледы, як у вабную дзвочую касу, зырчасця стужкі тэорыі бесканфліктнасці, згодна з якой лепшае ў жыцці павінна было канфліктаваць з крышачку горшым, калі ў пошуку героя стваральнай сучаснасці, ва ўгоду новым ідэалагічным патрэбам дня, адмаўляліся ад глыбінага бачання саміх жыццёвых калізій. Хоць не дужа актыўна, аднак і "Полымя" грашыла перад сумленнем Літаратуры публікацыяй гэтых твораў. І толькі "хрушчоўская адліга", развіццё культуры асобы Сталіна на гістарычным XX з'ездзе партыі, як ачышчальны вецер-свяжак, прынеслі на старонкі часопіса новую літаратурную хвалю. Яна асабліва па-мастацку спела выявіла сябе ў жанры рамана: шасцідзсятая гады мінулага стагоддзя — сапраўды раманы бум у беларускай літаратуры.

Адзін за адным з'яўляюцца ў свет "Людзі на балоце" І. Мележа, "Птушкі і гнезды" Я. Брыля, "Сэрца на далоні" І. Шамякіна і многія іншыя творы. Вядуцца сур'ёзныя дыскусіі аб форме, змесце і мастацкіх магчымасцях раманага жанру. Віруе сапраўдная літаратурная плынь жыцця, якая шліфуе, да стывлеае зіхаты адточвае пісьменніцкае майстэрства многіх з тых, хто, адклаўшы зброю, зусім няподаўна ўзяўся за пяро. Суровыя ваенныя аповесці, застанючыся на дзесяткі год верным пройдзеным франтавым дарогамі палёшыму бях сябрам, піша прадзенскі аўтар Васіль Быкаў. Магілёўскі паэт Аляксей Пысін па-філасофску глыбока асэнсоўвае перажытыя дні вайны ў шчымотна-журлівых вершах. Першыя крокі робіць у сур'ёзную літаратуру пакаленне дзядей вайны, якому шчасліва выпадае цяпер стаць філалагічным — вучыцца літаратурнаму майстэрству на філалагічным і журналісцкім факультэтах Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

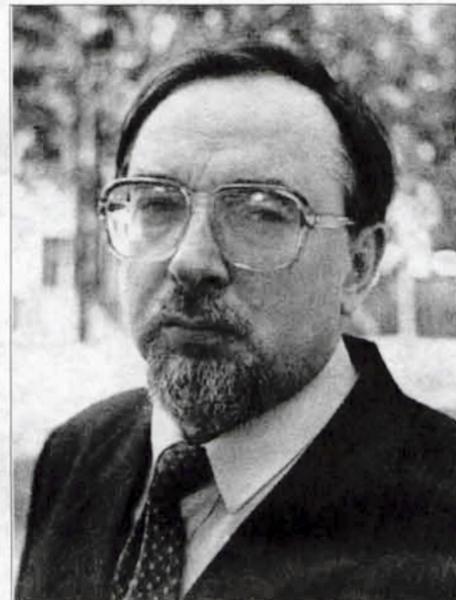
Вакол "Полымя" неўзабаве гуртуюцца тыя сілы беларускай літаратуры, якія забяспечылі ёй значны інтэлектуальны пад'ём, зведанне многіх раней невядомых форм. Надвудць палымянскія часы самага знакамітага рэдактара Максіма Танка, які потым, абраны старшынёй Саюза пісьменнікаў Беларусі, здолее акрыліць усю нашу літаратуру на творчы росшук, рупліва будзе дбаць і пра тое, каб яна роўнай сярод роўных пачувалася ў свеце. Народзяцца дзесяткі адрасоў дружбы, беларускія пісьменнікі — духоўныя прадстаўнікі народа — стануць жаданымі гасцямі ў многіх краінах.

Як бы ні лямантавалі сягоння некаторыя пераацэншчыкі нашых духоўных каштоўнасцей, што літаратура гэтага часу была цалкам сервільнай, аднак мала хто з сур'ёзных чытачоў пагодзіцца з імі, начытаўшыся

ўдасць сённяшніх "разняволеных" тэкстаў калялітаратурных дзяткоў.

Гэта па праве таленту і поту — наш залаты век, калі развінуліся літаральна ўсе літаратурныя жанры, калі мы, творчыя людзі, адчулі, што літаратурная праца адна з пачэсных і адказных прафесій. Іншая справа, што і гэту прафесію, як і кожную чалавечую, дзяржава памкнулася скарыстаць у мэтах абвешчанага камуністычнага будаўніцтва. Рэдактары літаратурных выданняў інструктаваліся, а то і праходзілі працоўную ідэалагічную загартуюку ў аддзелах ЦК КПБ. Трывала ўсталяваўся ўсеабдымны ГАЛОУЛІТ.

У часы "жалезнага заслону" літаратура выконвала ролю духоўнай павязі цывілізаванага свету. Творы, што на партыйную дазволенасць і чытацкі густ апрабаваліся ў перыядычным друку, у тым ліку і ў "Полымі", пракладвалі дарогу і да сэрца чытачоў іншых народаў — праз нашу сумленную літаратуру расла цікавасць да Беларусі, якая ахвярна пацярпела ў гады фашысцкай навалы. Завязваліся цесныя творчыя і сяб-

роўскія кантакты прызнаных беларускіх пісьменнікаў з паплекнікамі іншых літаратур. Масавымі тыражамі выдаваліся кнігі на рускай мове ў цэнтральных маскоўскіх выдавецтвах. Атрыбутамі літаратурнага жыцця становіліся фестывалі і святы паэзіі, дні і тыдні літаратуры і розныя іншыя масавыя мерапрыемствы, заўсягдатаямі і нязменнымі ўдзельнікамі якіх былі часцей за ўсё тыя пісьменнікі і паэты, якія сягоння так актыўна дбаюць, пэўна ад ідэалагічна перакорму, за заходні тып дэмакратызацыі нашага грамадства, насаджэнне духоўных каштоўнасцей замежнага кштальту, што абярнулася сусветным разгулам бульварна ходкай кніжнай прадукцыі і ўсё болей і болей з лёгкай рукі камерцыйных дзяткоў захлэстае і наш кніжны рынак.

У гэтыя гады "Полымя" становіцца своеасаблівым рупарам дружбы літаратур. На старонкі часопіса ў перакладах на беларускую мову прыходзяць творы вядомых пісьменнікаў — прадстаўнікоў геаграфічна блізкіх і далёкіх народаў. Творчыя кантакты з асаблівай сілай актывізуецца ў постсавецкія гады, якія, трэба аддаць належнае часопісу, пённа паспрыялі ўваскрэшэнню нашай нацыянальнай свядомасці, вяртанню гістарычнай памяці народа.

Несумненна, за парогам новага XXI стагоддзя сягонняшняя рэдакцыя часопіса застанеца вернай гэтым і многім іншым палымянскім традыцыям. Хочацца верыць, што беларуская літаратура нашага дзяржаўна стваральнага часу будзе гэткай жа гуманнай і чэснай перад чытачом, не спакусіцца на танныя павевы літаратурнае моды, памятаючы, якім лікам ахвяр адстоена ёю "права на песню". Многія нашы пісьменнікі, вярнуўшыся з палону палітычных прыхільнасцей, урэшце ўспомняць пра тое, што падараваны ім небам талент павінен несці стваральную, а не разбуральную энергію. А маладыя, хто толькі ўступае ў вялікую літаратуру, своечасова засвояць урок: самавыяўленне — камп'ютэрнае плясканне тэкстаў — яшчэ не ёсць сама літаратура.

Спадзяёмся, што і надалей з "Полымем" будуць супрацоўнічаць самыя сталыя майстры слова, што справа, якую мы дзейсім сумеснымі інтэлектуальнымі намаганнямі на карысць Бацькаўшчыны, будзе запатрабавана дзяржавай і клапаціва падтрымана ёю — нашы літаратурныя выданні прыйдуць ва ўсе куткі Беларусі, стануць носьбітамі нашых чалавечых каштоўнасцей, духоўным арыенцірам сучаснага грамадскага жыцця.

Мікола МЯТЛІЦКІ,
галоўны рэдактар часопіса "Полымя",
лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі
Беларусь імя Янкі Купалы

САМЫ СЛАВУТЫ Ю Б І Л Я Р

"Полымю" — 80. У жарт магу сказаць: мой равеснік, нарадзіўся я — нарадзіўся мой часопіс. А калі сур'езна, то ўся мая творчая біяграфія неразлучна звязана з біяграфіяй старэйшага беларускага перыядычнага выдання.

Далёкі 1936 год. Я вучыў сёмага класа Макаўскай школы. І там, у далёкім кутку, на мяжы з Украінай, упершыню ўбачыў "Полымя рэвалюцыі". Не, не проста ўбачыў — прачытаў ад коркі да коркі, з захапленнем, і як адкрыў новы свет. Часопіс дала мне, юнаму аўтару прымітыўных вершаў, настаўніца беларускай літаратуры незабыўная Яўгенія Анціпава, яна адкрыла мне гэты новы свет. Стаўшы ў той жа год студэнтам тэхнікума будаўнічых матэрыялаў, я хутка пратарыў дарогу ў гарадскую бібліятэку. І першай запатрабаванай кніжкай было "Полымя". Прачытаў кожны нумар, захапляўся вершамі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Пётруся Броўкі, Андрэя Александровіча, апавяданнямі Міхася Лынькова, раманами Эдуарда Самуйлёнка, Кузьмы Чорнага. Не адразу сцяміў, чаму ў наступныя гады — у 1937-38 са старонак "Полымя рэвалюцыі" зніклі аўтары, якіх я любіў. Часопіс прасяціў: яны "ворагі народа". Не разумеў, у чым іх варожасць. Што так цікава

пішуць? Дык і мяне цягне пісаць. Дык і мяне чакае такі ж лёс? Прызнаюся: палухаўся. Але пісаць не пераставаў — "за-разіўся" крамолай. На чацвёртым курсе адважыўся паслаць у рэдакцыю два апавяданні. І апынуўся на сёмым небе, калі атрымаў пісьмо, падпісанае галоўным рэдактарам Міхасём Лыньковым. Не пакрыўдзіла, што апавяданні не прынялі. Галоўнае — ад каго пісьмо! Напэўна пісаў яго рэдактар аддзела. Але Міхась Ціханавіч апавяданні чытаў, ён нагадаў пра іх, калі мяне ў 1947 прынімалі ў Саюз пісьменнікаў. Назвы ўспомніў, праўда не тых, першых, а тых, якія я напісаў у далёкім Мурманску; ахвяраваў паслябедзенным сном і з дазволу камандзіра батэрэі Тамразяна пісаў у сталюцы.

Ужніўні 1945, праз пяць гадоў, атрымаў "вышэйшую ўзнагароду" — права наведаць родных, блізкіх, дарагіх. Мог дэмабілізавацца праз ваенкамат, бо выйшаў указ аб звальненні інжынераў, настаўнікаў, а я — тэхнік будматэрыялаў, самы патрэбны ў той час спецыяліст. Але я вярнуўся ў далёкі Ландсберг, які стаў польскім. Чаму вярнуўся? Там заставаўся рукапіс напісанай пасля Перамогі аповесці "Помста". Адтуль, з-пад Одэры, паслаў яе ў Мінск, праўда, не ў "Полымя" —

у "Беларусь", бо меў нумар тонкага часопіса і ў ім адрас. Не пабаяўся паслаць адзіны рукапісны экзэмпляр, верыў у палявую пошту. Да йшла. І добры Ілья Данілавіч Гурскі перадаў яе ў "Полымя". І ў снежаньскім нумары 1945 года аповесць убачыла свет і нарадзіўся пісьменнік.

І з таго часу ўсе свае раманы (а іх 12) я надрукаваў у "Полымі" і большасць апавесцяў (іх за 30) пайшлі да чытачоў праз "Полымя", пазней частку іх надрукавала "Маладосць".

Бадай, сорак гадоў з'яўляюся членам рэдкалегіі.

Кланяюся ўсім галоўным рэдактарам, якія друкавалі мяне, усім супрацоўнікам рэдакцыі, якія рабілі часопіс, — жывымі тым, памяць пра якіх мы абавязаны свята захоў-

А. Дудароў, А. Пятрэнка і І. Шамякін — лаўрэаты прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва. 13.9. 2002 г.

ваць. Нядаўна аднаўленне складу рэдкалегіі, супрацоўнікаў, назначэнне новага рэдактара — Міколы Мятліцкага павінна натхніць усіх пісьменнікаў даваць у "Полымя" творы, якія б сталі мастацкім летапісам складанага, супярэчлівага, але і лёсавызначальнага для народа часу.

Вялікае свята для ўсіх нас — юбілей вятэрана, правафланговага беларускіх перыядычных выданняў.

Віншую супрацоўнікаў рэдакцыі, усіх чытачоў. Жадаю часопісу новага ўзлёту, новых мастацкіх адкрыццяў.

ІВАН ШАМЯКІН

КАБ «ПОЛЫМЯ» І ДАЛЕЙ НЕ ПАГАСЛА

Рэдакцыя "Полымя". 1972 г. Злева направа: І Чыгрынаў, В. Якавенка (стаіць), А Вялюгін, К. Кірэнка, А. Русецкі, А. Масарэнка, Р. Шкраба, Л. Арабей, Б Сачанка, І. Пташнікаў, Г. Пашкоў.

У снежні 1972 года ў Доме творчасці пісьменнікаў "Каралішчавічы" ў дамку пад векавымі елкамі адзначаўся пяцідзесяцігадовы юбілей "Полымя", Правільней сказаць — была вясера, а сам юбілей асвятляўся ў друку, прытым шырока. У розных успамінах, артыкулах ды інтэрв'ю была абавязкова думка пра тое, што "Полымя" — вядучы беларускі часопіс, які паўвека годна служыць рупарам нацыянальнай духоўнасці. І тое не выклікала сумненняў. Нават з сённяшняй далечы ранейшая заслуга часопіса выразна бачыцца.

Акрамя рэдакцыйных супрацоўнікаў, былі ў застоллі, як цяпер памятаю, — Максім Танк, Іван Шамякін, Андрэй Макаёнак, Іван Мележ ды іншыя пісьменнікі. Мне, тады зусім маладому хлопцу, якога толькі што ўзялі ў часопіс з Беларускага радыё, гэтыя знакамтыя людзі ўяўляліся "літаратурнымі зверэстамі".

Багата было тады цікавых згадак, найчасцей з рэдакцыйнага жыцця, з далёкай і блізкай гісторыі "Полымя". Госці накіравалі новаму рэдактару Кастусю Кірэнку і далейшыя рэдакцыйныя згады.

"Полымя" было тады вабным вогнішчам, вакол якога збіраліся лепшыя таленты. Былі добрыя традыцыі, памножаныя на творчыя пошукі, дзе было нямала ўдач.

Памятаю, як у тыя гады газета "Правда" надрукавала артыкул, у якім аналізавалася асвятленне работнай тэматыкі на старонках усесаюзных і рэспубліканскіх літаратурных выданняў.

У прыклад ставіўся ўральскі часопіс "Сибірские огни". Само сабой зразумела: часопіс жыў і тварыў у кузні ўсёй краіны. У пералік тых, хто рэдкі госць у заводскіх цэхах, трапіла "Полымя".

Ужо адно было небяспечна апынуцца пад крытычным прыцэлам "Правды", па тым часе гэта выклікала імгненную рэакцыю. Мяне якраз і ўзялі сюды на працу, каб ў аддзеле нарыса і публіцыстыкі веў заводскую тэматыку, ці як сказаў Кастусь Кірэнка: "Будзеш рабочым пісьменнікам! — А пасля дадаў. — Заадно і ў аддзеле паэзіі папрацуеш літсупрацоўнікам". Так я зрабіўся, як жартавалі палымянцы, "Слугой двух господ".

Аддзелам нарыса і публіцыстыкі, дзе я веў тую самую рабочую тэматыку, кіраваў Іван Гаўрылавіч Чыгрынаў — надзвычай каларытная асоба, чалавек, да якога я тады прырос душой і на доўга захаваў зычлівыя адносіны, а цяпер — добрую памяць.

Анатоль Сцяпанавіч Вялюгін быў маім службовым кіраўніком, а заадно і пазычным настаўнікам у аддзеле паэзіі. Праўда, ён не любіў, калі называў яго хто тым самым "настаўнікам", звязваў гэта "званне" з пэўным заняткам у галіне каньяводства. Казаў так: "Назвавай "вучыцелем". Так яго і называлі шматлікія вучні ад Юркі Голуба да Казіміра Камейшы і Рыгора Барадуліна.

У "Полымі" тады працавалі: заўсёды разважлівы і памяркоўны намеснік галоўнага рэдактара Аляксей Русецкі, увесь у вандружныя памкненнях, і адказны сакратар Алесь Масарэнка, імпульсіўны і заўсё-

ды дасціпны загадчык аддзела крытыкі і літаратуразнаўства Рыгор Шкраба.

Як бы дзяржавай у дзяржаве быў аддзел прозы. Загадаваў там Іван Пташнікаў — пісьменнік, як сёння бачна, магутнага таленту. У той час я зачытваўся ягоным "Тартаком". Там жа, у прозе, працавалі Барыс Сачанка і Лідзія Арабей — таксама вядомыя пісьменнікі.

Неўзабаве намеснікам галоўнага рэдактара прыйшоў у "Полымя" з "Вожыка" Генадзь Кляўко — паэт, чалавек дужа пяшчотнай і неабароненай душы. Не магу прыгадаць, каб бачыў яго разгневаным. А прычын, калі псавалі настрой, хапала. Да таго часу мяне прызначылі адказным сакратаром, і з Генадзем Кляўко пасяліліся ў кабінцеце галоўнага рэдактара, чаму пасля былі не заўсёды радыя.

Галоўны рэдактар у кабінцеце штодня не бываў, але, калі з'яўляўся, то гэта была падзея прыкметная. Меў ён даволі круты, байцоўскі характар, які нярэдка праяўляўся ў залежнасці ад настрою. Асабліва даставалася "памочнікам". Так ён называў намесніка галоўнага і сакратара, мабыць, арыентуючыся на прыяцеля па рыбакім захапленні. Той працаваў у важнай установе і згодна высокай пасадазе меў памочніка.

Словам, рэдакцыя "Полымя" складалася ў той час з адметных асобаў. Некаторыя з іх, як той жа К. Кірэнка, А. Вялюгін, А. Русецкі, прайшлі вайну, зведлі цану жыцця і смерці, іншыя, як І. Пташнікаў, І. Чыгрынаў, Б. Сачанка і Г. Кляўко перажылі тую вайну ў маленькай, пабачылі яе ўражлівымі дзіцячымі вачыма і таксама пісалі пра яе так, як бачылі і як уяўлялі.

Быў я сярод палымянцаў самы маладзейшы, і пры тым значнай, нейкай адметнай асобы сабой наўрад ці ўяўляў. Але ж асяроддзе стальных твораў вымушала цягнуцца да іх, а таксама духоўна сталець.

Гэтак, напэўна, цяпер магу сказаць не толькі адзін я, бо рэдакцыю неўзабаве папоўнілі новыя маладыя імёны: Г. Далідовіч, У. Рубанаў, В. Коўтун, В. Супрунчук, А. Пісьмянкоў, Н. Загорская, К. Камейша...

Згадаецца безліч цікавых падзей з рэдакцыйнага жыцця, пра якія не расказаў у кароткай газетнай публікацыі. Важна іншае: "Полымя" было своеасаблівай паходняй у літаратурным і культурным жыцці Беларусі. Часопіс любілі, чыталі, у рэдакцыю прыходзіла багата пісем. Дастаткова сказаць, што ў тыя гады тыраж "Полымя" складаў больш за дзесяць тысяч экзэмпляраў.

Я згадаваў наведанні ў "Полымя" П. Броўкі, К. Крапіны, А. Куляшова, І. Мележа, П. Панчанкі... Яны заходзілі ці то на рэдкалегію, ці проста прыносілі творы і заўсёды ўлучалі хвілінку колькі, каб проста

перакінуцца прыязным словам. Тады нярэдка і гоман, і рогат былі чуваць на доўгім палымянскім калідоры. Словам, пачувалася, як ля агню ў прыязным сяброўскім гурце.

Тагачасны штат рэдакцыі нямала спрыяў творчай атмасферы, бо гэта былі людзі, ад каго ішлі аўтары нават параіцца. З добрымі спадзяваннямі заходзіла моладзь, каб паказаць тое, што вымучыла ўразлівае душа. Тут ужо сярод рэдактараў асабліва вызначаўся Анатоль Вялюгін. Ён і ў рэдакцыю часта прыходзіў з "ывадакам" маладых за сабой. Раскладаў на стале вершы, якія пад настрой добра пакрысціў дома, расаджаў вакол сябе "маладзёнаў" ды пачынаў услых чытаць. Прачытае пафасна адмыслова "закляпаную" страфу, а тады з-пад акулераў пазірае мудрым паглядам на пачаткоўца. Той ледзве не ўзлятае ад радасці: гэтак хораша гучыць ягоны верш.

Урокі Вялюгіна — цяпер называю тых ўзвышаных хвілін рэдагавання. Кожнае слова ў паэтычны радок падганялася з філіграннай дакладнасцю.

З лёгкай рукі майстра "Полымя" адкрывала сталаму чытачу пазычныя імёны: настаўніцы з Магдэвы Т. Бондар, студэнткі маскоўскага Літінстытута Р. Баравіковай, цесляра з новабудойлі В. Шніпа, завадскога рабочага А. Пісарыка, студэнта М. Мятліцкага... Сёння гэтыя ды іншыя імёны добра вядомыя чытачу. Палымянская "пучэўка" лічылася надзвычай аўтарытэтной, атрымаць яе было вялікім гонарам і незабыўнай радасцю.

Я не скажу, каб у адносінах да аўтараў ды іх твораў часопіс той пары быў "ўсяднім", але, каб вузакланавым — ніколі.

Семнаццаць гадоў працаваў у "Полымі", быў і літсупрацоўнікам, і адказным сакратаром, і намеснікам галоўнага рэдактара, таму і сёння на лёс яго не магу глядзець абьякава. Балюча было бачыць апошнія гады, як гублець часопіс грамадскі аўтарытэт, як мізарнее тыражом ды аб'ёмам. Знешне жоўкла "Полымя", згубіла вонкавы выгляд, і нават у назве — элементы не ўласцівага нам шрыфту. Ды і ад змястоўнасці пачало нярэдка павяваць залішнім рабалецтвам перад пэўнымі, хоць сабе і вядомымі, аўтарамі. Прыкметна звужэў тэматычны абсяг грамадскага раздзелу. "Полымя" як бы пачало браць на сябе абавязкі іншых часопісаў, у тым ліку галіновых, таго ж "Беларускага гістарычнага часопіса", у той час пакідаючы па-за ўвагай праблемы больш фундаментальнага характару, без чаго цяжка ўявіць такое выданне.

Мабыць, гэта была хвороба росту. Так, менавіта росту, а не ўзросту, бо ўзрост для любога выдання — гэта духоўны багаж, творчы вопыт, уласны, адметны почырк, выразнае грамадскае аблічча.

Верыцца, што пасля васьмідзесяцігадовага юбілею "Полымя" страпянецца, успыхне па-новаму ярка, годна асветліць абсягі беларускай духоўнасці куды больш шчадзейшым святлом.

Плёну табе, наша "Полымя"!

ГЕНАДЗЬ ПАШКОЎ

ПОЛЫМЯ

-часопіс

80 год

(Працяг. Пачатак на стар. 2)

Часопіс друкуе творы беларускіх пісьменнікаў; пераклады твораў класікаў сусветнай літаратуры і сучасных пісьменнікаў замежных краін; артыкулы па пытаннях беларускай культуры і мастацтва, гісторыі, краязнаўства, эканомікі, грамадска-палітычнага і сацыяльнага жыцця Беларусі; рэцэнзіі.

У часопісе "Полымя" ўпершыню апублікаваны многія творы Янкі Купалы

Якуба Коласа (у тым ліку раздзелы з паэмы "На шляхах волі", паэма "Рыбакова хата", аповесці "Дрыгва", "На ростанях")

Вячаслава Адамчыка

Лідзіі Арабей

Алеся Асіпенкі

Анатоля Астрэйкі

Міколы Арочкі

Міколы Аўрамчыка

Рыгора Барадуліна (у тым ліку пераклад тэксту Дзяржаўнага гімна Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік на беларускую мову — разам з Петрусём Броўкам, Кандратам Крапівой, Максімам Танкам, Аркадзем Куляшовым, Піменам Панчанкам)

Сымона Баранавых

Алеся Бачылы

Дануты Бічэль-Загнетавай

Раісы Баравіковай

Таісы Бондар

Петруся Броўкі

Янкі Брыля (у тым ліку раман "Птушкі і гнёзды", аповесць "Ніжнія Байдуны")

Генадзя Бураўкіна (у тым ліку паэма "Ленін думае пра Беларусь")

Васіля Быкава (у тым ліку аповесці "Здрада", "Круглянскі мост", "Сотнікаў", "Знак бяды", "У тумане", "Аблава", "Сцюжа", "Ваўчыная яма")

Алены Васілевіч

Васіля Віткі

Анатоля Вялюгіна

Анатоля Вярцінскага

Платона Галавача

Змітрака Бядулі

Цішкі Гартнага

Максіма Гарэцкага (у тым ліку раман-хроніка "Віленскія камунары")

Сцяпана Гаўрусёва

Ніла Гілевіча

Пятра Глебкі

Міколы Гіля

Анатоля Грачанікава

Юркі Голуба

Сяргея Грахоўскага

Леаніда Дайнекі

Генрыха Далідовіча

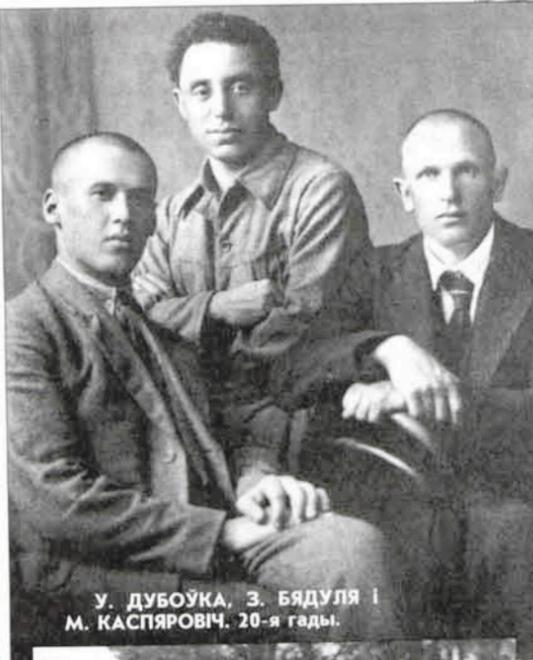
Уладзіміра Дамашэвіча

Сяргея Дзяргая

Уладзіміра Дубоўкі

(Працяг на стар. 6)

А. КУЛЯШОЎ, М. ЛЫНЬКОЎ, В. ВОПЬСКИ І М. ТАНК. Нарач, 1971 г.

У. ДУБОУКА, З. БЯДУЛЯ І М. КАСПЯРОВІЧ. 20-я гады.

Сядзяць: А. АДАМОВІЧ, А. КУЗЬМІН, В. БЫКАЎ, стаяць: А. СУЛЬЯНАЎ І А. ЛЮЦКО. 1987 г.

І. НАВУМЕНКА І Ф. МАНЗІЕНКА ў ХАТЫНІ. 1974 г.

У. ЛАБАНOK І П. БРОЎКА.

Б. САЧАНКА. Нарач. 80-я гады.

У. КАРАТКЕВІЧ І Р. БАРАДУЛІН. Юрмала, 1967 г.

В. АДАМЧЫК. Ля роднай хаты. 1985 г.

2

З таго дня апанавала Ганну адна думка, адно жаданне: пабачыць Васіля. Спаткаць дзе-небудзь няласкавага, ня-добрага, люблага. Лежачы каля Яўхіма, які зморана спаў, яна душыла ў сабе глухую нянавісць стрымлівалася, каб не ўстаць, не пайсці куды вочы глядзяць. Далей з гэтай важкай цемры, з задухі гэтай. Трэба ж было ляжаць спакойна, не варушачыся, бо сваякруха таксама часта не спала, — Ганне было чуваць яе краханне ды божканне. Часам здавалася, што старая прыслухоўваецца ў цішы да Ганніных нядобрых думак, каб заўтра раскажаць пра ўсё сыну, накінуцца на яе.

Прыслухоўваецца. Няхай прыслухоўваецца. А яна, Ганна, будзе думаць пра тое, пра што хочацца, што любіць. Пра Васіля! Што ж думаць нельга аб тым, што адно дае ёй цяпер уцеху! Яна ж, можа, і жыве цяпер толькі тым, што ён недзе ёсць, што, можа, таксама вось так ляжыць і думае пра яе...

Не, не думае. Даўно з галавы выкінуў усе думкі аб ёй. І ці дзіва, ча-

— Бяда якая! — паспачувала Ганна. — І не кажы! Бяда!..

— А я сваім хачу памагі! Дадому закарцело...

— Аге ж! Ведамо!..

Ганна пайшла да сваіх. Бацька выслізганым жалезняком падкопваў бульбяныя карчы, а мачыха і Хведзька выбіралі. Мачыха выпрастала спіну, з падазронасцю зірнула на Ганну.

— Пра што это вы там?

— Так. Нічога...

Рыючы зямлю, Ганна раз-пораз паглядвала на дарогу, што ішла з сяла: ці не едзе? Па дарозе то з сяла, то ў сяло поўз чый-небудзь кош; Ганна з надзеяй углядалася ў тыя, што выкіроўваліся ў поле, — можа, Васіль? Васіля не было.

Ён прыехаў пасля абеду. Адзін. Ледзь убачыла яго, адчула, як кроў прыліпа ў твар. Твару не ўздрымала, чамусьці цяжка было ўзняць, сэрца білася часта і гарача. Але і не падымаючы галавы адчувала, як ён пад'ехаў, чула рыпенне яго калёс, яго голас. Што сказаў ён маці, не разабрала, вецер аднёс словы.

прышытую. "Сам, мусіць, прышы-ваў!" — і горыч віны, і пшчота, і жаль нахлынулі на яе.

— Васіль...

Толькі і змагла сказаць. Але як прамовіла — так, як тады, у многія бяссонныя ночы, калі пра яго думала.

У Васіля раптам дробна, па-дзіцячы бездапаможна задрыжалі губы. Не змог ухваць крыўды.

Стаялі моўчкі. Ганна загаварыла першая:

— Даўно не бачыліся...

Яна прамовіла не так, як трэба было: чамусьці радасна. Ён адказаў халаднавата:

— Даўно...

— Падрос ты... Мужчына ўжэ...

— Пара...

— Я цябе бачыла...

Ён не пацікавіўся, калі.

— Ты каня перапрагаў... Ехаць, мабыць, сабіраўся кудысь...

Зноў памаўчалі.

— Я цябе сам бачыў...

Іван МЕЛЕЖ

НАВАЛЬНИЦА НАД ПОЛЕМ

Урывак з рамана

го яму думаць, калі ў яе — чалавек, а ў яго — жонка?

А яна вось думае пра Васіля. Ведае, што — непатрэбнае, лішняе — а думае. І думкі найбольш адны: то ўспамінае былое, то гадае, ці любіць ён жонку сваю. А над усім жаданае: як бы пабачыцца. Скажаць бы некалькі слоў, пачуць яго. А можна і не гаварыць, толькі б пабачыцца, ды каб не на людзях, а адным, каб ніхто не замінаў, каб не трэба было хаваць душу, таіцца. У такіх хвіліны часта шукала думкамі, разважала: дзе б маглі сустрэцца, у які час...

Часта ва ўяве ўзнікалі жаданыя сустрэчы так ясна, што ў грудзях рабілася цёпла і хораша. Бачыла Васіля перад сабой, быццам быў на праўду тут, чула яго ласкавыя словы так, нібы ён і праўду гаварыў. Словы яго ў марах-уяве былі заўсёды пяшчотныя, добрыя, такія якраз, якія хацелася, якія даўно не чула і якія, можа, не пачуе. І сама гаварыла яму пра тое, каб не крыўдаваў, каб дараваў, пра тое, які ён харошы і што любіла і любіць будзе яго аднаго, адзінага...

Днём, каб пабачыцца з Васілём, некалькі разоў хадзіла дамоў, да сваіх; ступаючы паўз Васілёву хату, мімаволі насцярожвалася, коса паглядвала на яго двор, на шыбы. Аднойчы ўбачыла: Васіль перапрагаў каня каля ганка. Заўважыўшы яе, знарок адварнуўся — яна потым цэлы тыдзень хадзіла журботная. Другі раз бачыла яго з бацькавага агарода: браў сена з воза, насіў у гумно. Быў не адзін, з Маняю, стары Дзяніс побач стаяў, штосьці гаварыў яму...

Цяпер, калі ў Глушкаў бульбу пакапалі, прыйшла да сваіх, памагчы; таіла ўцеху — хоць здалёк, хоць з жонкаю пабачыць яго. Загоны бульбы, бацькаў і Васілёў, былі побач.

Бульба на Васілёвым загоне была яшчэ не дакапана. Але ні Васіля, ні Мані не было, капала адна яго маці. Ганна сказала вінавата ёй "добры дзень".

— Не кончылі? — прамовіла да маці, абы не маўчаць.

— Не кончылі... Клопат розны, не ў пару...

Ганна заўважыла, што старая не крыўдуе, і ёй палягчала. Спадзеючыся, што маці скажа, дзе Васіль, запыталася:

— Які клопат?

— Які ж! Гарпіна, Маніна сястра, што ў Алешніках, захварэла. Дак от Васіль паехаў з Маняю. Мо дохтара трэба...

— І што, хворая вельмі?

— Сястра? Зжоўкла на лісток лазовы!..

Ганна пакпіла з сябе: трэба ж, перажывае, як нейкая дзяўчынка! Вочы баіцца ўзняць, як зладзейка. Дзівачка! Здаецца, ён пазірае на яе, сочыць, бачыць, як яна збянтэжылася. А яна вось зараз возьме ды таксама паглядзіць на яго, проста ў вочы. Хай судзіць!..

Узняла вочы на яго. З намаганнем, з трывогаю. Ён не глядзеў, ён памагаў маці капаць. Васіль, здавалася, быў увесь адданы свайму занятку. Гэта было відаць па тым, як рабіў, па ўсёй яго постаці. Не глядзіць, нават глядзець не хоча. Што ж, няхай не глядзіць, ёй гэта не трэба!

Але Ганна не магла не паглядваць на яго. Яе позірк нібы прыцягвала да Васіля. Усё навокал перамянілася з той пары, як прыехаў Васіль; як сэрца, здавалася, чула набліжэнне навальніцы, далёкі, жаданы і трывожны подступ грому, ад якога страхам і радасцю ўнула ў грудзях. Усе думкі, уся яе ўвага былі цяпер у тым баку, дзе заклапочана схіляўся Васіль. Ён быў быццам побач, быццам стаялі тварам у твар. Блізка, чулыя, усё на віду...

Чаму ён адзін прыехаў? Дзе Маня, жонка яго?

Яна трывожылася, што Васіль паедзе рана, што мачыха затрымаецца позна. Ледзь ухавала радасць, калі падвечар мачыха стала хапацца дадому: карміць скаціну. Як насыпалі кош, яна і падалася з возам. Бацька таксама пайшоў: правіў канём. Ганна астатлася, сказала: яшчэ хоча пакапаць. Не разгінаючыся, выбіралі бульбу, кідала ў каробку. Хоць галавы не ўздрымала, адразу ўгледзела тое, што хацела: падалася нарэшце ў сяло Васілёва матка. Астаўся толькі Хведзька.

Надыходзілі раннія асеннія поцемкі. Людзі, кашы з бульбай адзін за адным выпраўляліся з поля.

Ганніна сэрца білася моцна, трывожна. Цяпер самы час. Цяпер ці ніколі. Няўжо не падыдзе, не захоча падысці да яе? Насцярожаная слухала, чакала. Не, не ідзе, не хоча. І так не цяпелася ўбачыць бліжэй, так баялася, што час міне і ім ніколі ўжо не ўдасца пабыць так, як марыла даўно, — удваіх, адным, што не ўтрывала. Кінула збучвалае каліва бульбоўніку, забыўшыся на ўсё трывогі, на ўсё, хутка, пахапліва падалася на праці да яго.

Ён разагнуўся, выцер аб штаны рукі. Глянў хмурна.

Ганна, спыніўшыся перад ім, перавяла дыханне. Родны, які родны! Ці не ў сне гэта? Убачыла на зрэбнай, з плямамі зямлі сарочцы латку, няўмела

— Ты адварнуўся...
— Не тады... Як да сваіх ішла...
Узрадавалася.
— Калі?
— Пазаўчора...
— Па загуменні!
— Я ў гумне буў...
— Ты?.. Я Валодзьку бачыла...
— Мы ўдваіх... Я ў гумне, ля варт...
— А я не знала.

Словы гэтыя вырваліся самі сабой, у іх было шчырае, непрытоенае шкадаванне. Таксама шчыра, але крыху пакрыўджана папракнула:

— Не выйшаў... Схаваўся...
— Я знарок...
— Чаму? — Ганна выціснула: — Гадкая я табе?
— Чужыя... У цябе — сваё, у мяне — сваё...

— Мне... хацелася пабачыцца!.. А дзе — Маня?
— У Алешніках. З сястрою астатлася...

— Пагано ёй, сястры?
— Пагано...
Ёй упала ў вочы яшчэ латка, акуратна прышытая, пэўна, жонкаю.
— Як табе жывецца?
— Так... Жывецца...
— Маня — добрая. Працавітая...
Акуратная...
— Акуратная...

Ён не хацеў гаварыць пра жонку. Зноў трохі памаўчалі. Васіль адолеў сябе, сваю чужацкасць, кінуў спадылба раўнівы позірк:

— А ты як?
— Не пытайся...
— Багачка!..
Губы яе кпліва смыкнуліся:

— Багачка...

Яна момант яшчэ стрымлівалася. Таіла горыч і шкадаванне, як звычайна. Як усе месяцы, усе гэтыя гады, ад усіх. Звыкла ўжо таіцца. Але — чаго ж таіць ад яго? Каму ж і адкрыцца, як не яму?

Апаліла Васіля вачыма:

— Вася, мне тое багацце... во! — Ганна парывіста правяла рукою па шыі. — Хай яно — агнём!

Ён збянтэжыўся:

— А я думаў...

— Што ты думаў?

— Я думаў, што ты... што табе — анігадкі... не горка...

— Ты думаў! Эх, Вася!

У яе голасе быў не дакор яму за тое, што мог так думаць, а яе боль за сваю долю. Ужо, каб і хацела, не змагла б таіцца. Шчыра, з нейкай адчайнай рашучасцю выдыхнула:

— Магіла то мая, Вася!

— Магіла?

Неспадзявана і для Васіля, і для сябе Ганна гарача, з той жа рашучасцю запытала:

— Вася, табе не шкода, што ў нас так.. няскладно?

У яго лягла хмурынка між броваў. Ёй нічога не трэба, ёй толькі ведаць хочацца. Толькі ведаць, не для якіх-небудзь думак, разлікаў, так, для душы. Глядзела на яго, чакала, замёршы ўся:

— Не шкода, Вася?

— Чаго гаварыць!..

— Не шкадуеш, скажы?!

— Пустое это!

Ён праўду кажа, не трэба пытацца. Пустое. Але ж ёй так хочацца ведаць!

— Скажы, Вася! Я хочу знаць!

— Што ж таго — шкадуеш, не шкадуеш?!

— Скажы! Я хочу, Вася, скажы!.. Не шкадуеш?

— Ну, от! — Ён нібы гаварыў: прыйдзе ж у галаву такая непатрэбшчына. — Кончано ж усе...

— Кончано?

— Ну, ты ж знаеш! Ты ж ... — Васіль зазлаваў. Няхай злуе, так лягчэй, так лепш, чым гэты нядобры холад. — Ты ж пачала ўсё...

Яна згадзілася — нібы з радасцю:

— Я... Я вінавата... Я...

Вочы яе хутка заслала слязьмі. Ганна закрыла твар далонямі.

— Людзі ўбачаць.

— Няхай бачаць. Што мне, і паплакаць няможна ніколі?..

— Гаварыць будучь...

— Няхай гавораць! Ты — баішся?

— Я? Мне — што?

Ганне палягчала: пра яе непакоіцца! Пра яе думае — значыцца, не зусім абыякавы.

Яна ціха, як бы не верачы сабе, сказала:

— Ты... ты не забудзь саўсім, Вася?..

Ён не адказаў. Дзіўныя пытанні часам у гэтых жанчын бываюць. Абы запытання.

Яна ўсё зразумела і без слоў.

— Не забудзь, Вася!.. Вася, мне зараз так добра!.. Мне больш нічога і не трэба было. Толькі знаць это, і ўсё!

Ганна са слязьмі ў вачах усміхнулася:

— Е і ў мяне радасць!

Васіль аб нечым думаў.

— Пра што ты, Васіль?..

— Ды от... Як нам цяпер?..

Да іх ішоў Хведзька. Убачыўшы гэта, Васіль недавольна нахмурыўся. Ганна здагадалася — не падабаецца, што прыйдзеца спыніць размову. Адчула, якое жаданне з'явілася ў ім, якія словы зараз сарвуцца з яго неспакойных губ, сказала сама:

— Вася, давай — пабачымся!

— Як?

— Ну, я... прыйду... Куды толькі?

— А калі?

— Хоць заўтра! Як сцямнее...

Ён зірнуў, як бы сам пытаўся:

— К гумну, хіба? Дзе яблуня?

— Добра.

Калі ішла назад, не чула пад сабой зямлі. На сваёй палосе раптам гарэзна абхапіла Хведзьку, сціснула. Хацелася смяяцца, крычаць: не забыў, не выкляў, любіць! Любіць!

"Полымя" № 1, 1964

ПОЛЫМЯ

-гасаніс

80 год

(Працяг. Пачатак на стар. 2, 4)

Алеся Дудара
Аляксея Дударова
Алеся Жука
Янкі Журбы
Сяргея Законнікава
Міхася Зарэцкага (у тым ліку раманы "Сцежкі-дарожкі", "Вязьмо")

Алеся Звонака
Васіля Зуёнка
Віктара Казько
Паўла Кавалёва
Уладзіміра Караткевіча
Віктара Карамазова
Вольгі Іпатавай
Аляксея Карлюка
Валянціны Коўтун
Кастуся Кірзенкі
Кандрата Крапівы (у тым ліку п'есы "Партызаны", "Хто смяецца апошнім", "Мілы чалавек", "Брама неўміручасці")

Анатолія Кудраўца
Аляксея Кулакоўскага
Аркадзя Куляшова (у тым ліку паэмы "У зялёнай дуброве", "Прыгоды цымбал", "Новае рэчышча", "Грозная пушча", "Далёка да акіяна", "Хамуціус")

Міколы Лобана
Алега Лойкі
Еўдакіі Лось
Міхася Лынькова (у тым ліку апавесць "Міколка-паравоз", раман "Векапомныя дні")

Андрэя Макаёнка
Петруся Макаля
Мікалая Матукоўскага
Ніны Мацяш
Івана Мележа (у тым ліку раманы "Мінскі напрамак", "Людзі на балоце", "Подых навалніцы", "Завей, снежань")

Барыса Мікуліча
Паўла Місько
Андрэя Мрыя
Рыгора Мурашкі
Міколы Мятліцкага
Івана Навуменкі
Янкі Нёманскага
Івана Новікава
Уладзіміра Някляева
Веры Палтаран
Алеся Пальчэўскага
Сяргея Панізініка
Пімена Панчанкі
Уладзіміра Паўлава
Генадзя Пашкова

Піліпа Пестрака (у тым ліку раман "Сустрэнемся на барыкадах")
Алеся Петрашкевіча
Паўла Пруднікава
Івана Пташнікава
Язэпа Пушчы
Аляксея Пысіна
Уладзіслава Рубанава
Аляксея Русецкага
Рамана Сабаленкі
Эдуарда Самуйлёнка
Барыса Сачанкі

(Працяг на стар. 8)

22

Рабілі ў лесе. Памагалі лясніцтву. Даўня Астаповічава завядзёнка: калі канчаліся работы ў полі, знаходзіў людзям іншы занятак. Для добрынцаў лес з дагістарычных часоў быў другім карміцелем, а можа, некалі нават першым, не дарэмна выраслі дынастыі славуцых на ўсё наваколле бондараў. Але і тыя беднякі, што не бандарылі, не гнулі палазоў, толькі на лесе маглі зарабіць капейчыну: украсці пару бярэзін, распілаваць, раскалоць і ў зімовую ноч адвезці дровы ў бліжэйшае чарнігаўскае мястэчка, прадаць знаёмым яўрэям. Цяпер, безумоўна, лес таго значэння ў заробку не мае. Аднак палілі яшчэ дровамі, ды і дошка, шалёўчына, гонта кожнаму былі патрэбны.

Саўгас, па ініцыятыве Астаповіча, меў доўгатэрміновае пагадненне з лясгасам: у асенне-зімовы, час памагаў двум суседнім лясніцтвам у якіх заўсёды не хапала рабочай сілы, выконваць планы па нарыхтоўцы драўніны, санітарных высечках, па пасадках.

Пасля летніх саўгасных заробкаў на лясніцкія, можа, і не вельмі кінуліся б — грошы невялікія, але праца ў лесе давала

Дзень быў сухі, хоць і хмарны, на дзіва ціхі, бронзавае, зашаршэлае лісце на старых дубах, тое, што застаецца зімаваць і, здаецца, заўсёды трымціць, звінціць, маўчала, не гойдаліся верхавіны самых высокіх сосен. Толькі пад нагамі людзей шамацела, шорхала. З тыдзень назад ішоў першы снег, пасля растаў, у полі ўвесь сагнала, а тут, у лесе, застаўся. Лёгкі мароз прыпаў апалае лісце да сняжку, і пад нагамі гэтая снежналісцвяная скарыначка ламалася з мяккім шамаценнем.

Пакуль не зазвінелі пілы, цішыню лесу парушыла стракатанне соек — добрыныці дзівіліся, што такое мноства соек сабралася ў адным месцы, выказваліся здагадкі, што іх магло прыцягнуць у стары лес, звычайна яны любяць малады сасняк. Галасы і пілы спалохалі соек, яны ўсе адляцелі. А сарока лятала за лесарубамі і часам садзілася на тую сасну, якую пілавалі. З лесарубамі яна размаўляла як бы лагодна і разважліва. А на трактар, які траляваў бярвенне на просеку, вельмі злавалася: лятала над ім, біла крыламі і, здавалася, ажно плявалася. Гэта ўсіх забавляла, смяшыла. На трактары рабіў

Івану падабалася высакароднасць Забаўскага: ніводнага дрэннага слова пра сваю былую жонку, акрамя хіба таго, што яна ахвяра пэўнага асяроддзя, наадварот, вінаваціў сябе, што ў яго, пісьменніка, псіхолога, не хапіла сілы волі, умення, такту адарваць ад гэтага асяроддзя, ад дому і ануцак, за якія яна трымалася і без якіх, выходзіць, не ўяўляла жыцця. Івану нават трохі пабацькоўску стала шкада гэтае незнаёмай яму Эльвіры, Варкі, як называла яе залвіца. Адначасова ён перажываў радасць, гордасць ад думкі, што яго дзеці не такія, бо і яго жыццё не такое, як у таго бухгалтара. Валі не трэба ні дом, ні шмаццё. Валя — як маці: Тася, акушэрка, з заможнай сям'і, модніца, пайшла за яго, трактарыста, сірату, у якога і штаноў добрых не было, пайшла ў хацінку, у якой траім не было дзе павярнуцца. І кахаць Валя будзе, безумоўна, гэтак жа, як маці, — усё жыццё, з усёй жаночай шчырасцю. І ўпершыню, слухаючы Аляксандра Пятровіча, Іван падумаў, што было б недарэчна,

Іван ШАМЯКІН

ВАЗЬМУ ТВОЙ БОЛЬ

Урывак з рамана

немалую частку звышлімітнага лесаматэрыялу для саўгаса і — галоўнае — дровы для саміх рабочых. Таму ў лес ішлі ахвотна, за нарад туды ў апошнія гады змагаліся, а тым, хто па ўмовах сваёй працы не мог пайсці з пілоі і сякерай, даяркам, напрыклад, ці ўдовам, у хатах якіх не было мужчын, — тым адлічваюся пэўны працэнт, дровы імшафёры дастаўлялі дадому, па графіку.

Іван працу ў лесе любіў, бо любіў сам лес. А як яго не любіць? У лесе, лічы, нарадзіўся, у лесе вырас, у самую страшную часіну жыцця лес прытуліў яго, ратаваў.

Калі Валя вучылася ў дзесятым класе, то параіла прачытаць яму кніжку з простага назвай "Рускі лес". Валя многа читала, Карней столькі не чытае, але ён мацнейшы ў матэматыцы, што яго, бацьку, радуе больш.

Кніга здалася цяжкаватай, чытаць яе было працай, а не адпачынкам. Але лекцыю Віхрова аб лесе ён, Іван, прачытаў многа разоў, асобныя мясціны вывучыў на памяць і пасля часам чытаў песнікам, каб дакарыць некаторых за нядбайнасць, за адсутнасць у іх шчырай любові да лесу.

Успомніў ён лекцыю яшчэ ўчора ўвечары, захацелася перачытаць яе. Але кніжку з дому нехта "звёў", пакарыстаўся Карнеевай ці Тасінай дабрыней. Тут, у лесе, "Рускі лес" успомніўся ад радасці самой работы, ад добрага настрою, якога доўга не было, і ад думак пра дачку.

Рабілі, як сказаў Хведзька Шчэрба, на шырокім фронце: у адным квартале ішла працыстка маладога сасняку, а ваддаль — санітарная высечка ў спелым бары, з сосен якога смакталі жывіцу. Не кожнае дрэва такое высмоктванне перажывае, некаторыя пачынаюць хварэць на сяржанку. Руплівы ляснічы спяшаўся іх высечы, каб не даваць прытулку рыжаму пілільшчыку. Заадно ўбіралі частку лісцевых — бяроз, асін.

Іван рабіў у вялікім лесе. "Зіл" яго стаяў на просецы, а ён хадзіў з бензапілой, выбіраў намечаныя тэхнікам дрэвы. Пілаваць — не яго абавязак, у той дзень яму належала вазіць людзям нарыхтаваныя дровы. Але настрой і рукі прасілі работы. Акрамя таго, бензапіла была даручана двум маладым хлопцам, якія нядрэнна вивучылі тэхніку, але слаба ведалі нораў дрэў, правільны бяспекі такой выбарачнай высечкі. Трэба ўмець пакласці сасну ці бярозу так, каб яна не завісла, не абдарала жывыя дрэвы, а тым больш не крутнулася і не пайшла ў другі бок, што бывае небяспечна для саміх лесарубаў. Тут, як кажуць, варон не лаві, з дрэвам, што набрала інерцыю падзення, не жартуй, сцеражыся. Ён вучыў хлопцаў. Адначасова выбіраў бярозы і сасновыя сухастойны, з вяршынь якіх можна напіць лепшых дрэў. Першая машына павінна пайсці не з абы-якімі дровамі.

Шчэрба — машына яго была ў капітальным рамонце. Ён даводзіў, што сарока гэтая — тая самая зладзейка, што жыве ў яго на падворку, яна аднойчы ўкрала і выпіла пляшку "чарніла", якую ён, Хведзька, схаваў ад Любы, пасля чаго адносіны сарокі з ім сталі падобнымі на яго адносіны з жонкай: сарока патрабуе таго, чаго ён не можа даць, бо і сам любіць тое ж.

Нястомны сачыніцель, "залівала", Шчэрба смяшыў усіх лесарубаў. Паказваў сарокі кукіш, і тая сапраўды стракатала з зацятасцю сварлівай бабы. Шчэрба пасылаў ёй услед такія пажаданні, што хлопцы хапаліся за жываты. Іван таксама смяяўся. Івану было хораша. Даўно ўжо ў яго не было так спакойна і светла на душы. Застаўшыся адзін, ссякаючы галлё на паваленай сасне, прагна ўдыхаючы родны пах хвоі, ён думаў... пра Забаўскага і Валю. Учора Аляксандр Пятровіч наведваўся да іх і цэлы вечар, пры Тасі, пры Карнею, расказваў пра сябе. Цэлы раман расказаў.

Спачатку ён, Іван, паставіўся да гэтага своеасаблівага сватаўства, да якога з трывогай і хваляваннем рыхтавала яго Тася, з пэўнай скептычнасцю, хоць прыняў госьця ветліва. Слухаючы Забаўскага, думаў: "Давай, давай, залівай, гаварыць ты ўмееш. Я паслухаю, але не думай, што развешу вушы, як Тася". Жонку ў думках папракаў, што яна так аддана, так шчыра "глядзіць у рот" перастарэламу жаніху, але ўпотаі любавалася ёю — яе нейкай зусім дзявочай трапяткой усхваляванасці — ажно палала ўся, ажно дыханне ёй займала. Нават тады, калі ён, папрасіўшы на дапамогу Яшку Качана, тагачаснага сакратара сельсавета, прыйшоў сватацца да яе самое, Тася так не хвалявалася, больш смяялася, жартавала, палохаючы яго, руйнуючы спадзяванні, хоць перад тым яны пра ўсё дамовіліся. А за дачку, якая ў той час, дзесьці ў Магілёве, можа збівала абцасы, выступаючы ў танцавальным ансамблі вучылішча, так, дурная, перадрыжала, што пасля да раніцы заснуць не маглі.

Але ўчора адбылося штось незвычайнае і з ім самім. У нейкі момант Забаўскі сваім расказам як разбурыў плот, што адгароджваў пісьменніка, сакратара парткома, чалавека з універсітэцкай адукацыяй ад яго, шафёра. Аляксандр Пятровіч раптам як наблізіўся і стаў сваім, вясковым хлопцам, як усе добрыныці, незалежна ад таго, хто з іх што скончыў, кім стаў у жыцці. Зніклі яго, Іванавы, скепсіс, недавер, насцярожанасць. Невясёлыя і, безумоўна, шчырую споведзь Забаўскага аб яго легкадумнай жаніцбе ён слухаў з уважлівай сур'ёзнасцю, якая Тасю і палохала, і радавала: дарэчы, гэтага ён не бачыў, пра гэта Тася сама прызналася ўначы.

недаравальна, каб ён, як кулак нейкі, самадур, стаў у дачкі на дарозе, загадзіў гэтую дарогу, можа, адзіную, якая вядзе да яе жаночага шчасця.

Праўда, пэўны час ён яшчэ супраціўляўся ўнутрана і, ужо баючыся самога сябе, баючыся, што ён скажа не тое, што трэба, з хваляваннем, якое пачало нагадваць Тасіна хваляванне, чакаў, калі сакратар загаворыць пра сватаўства. Але Забаўскі і тут выявіў сябе разумным і па-разумнаму хітрым чалавекам: не стаў ні сватацца, ні гаварыць без Валі пра свае пачуцці да яе. Гэта таксама спадабалася Івану, хоць спалохала і расчаравала Тасю: тая падрыхтавала сябе да сватання.

Пасля расказу Забаўскага пра сябе яны хораша, як блізкія людзі, з поўным узаемаразуменнем пагаварылі пра саўгасныя справы. Толькі Іван асяярожна абыходзіў тэму, ад якой балела, — пра паліцыя. Аляксандр Пятровіч, безумоўна, адчуў, зразумеў гэта і таксама не дакранаўся да балючага. Пад канец іх позняя цвярозага застоля — выпілі пляшку віна — Тася зразумела, што адбылося самае важнае — яны паразумеліся, душэўна зблізіліся, Іван прызнаў будучага зяця, а таму паспакайнена і павесіла.

А пасля ўначы, у ложку, шчаслівая Тася пачала гаварыць так, быццам сватаўства адбылося і ўсё ўжо вырашана, — з матчынай клапатлівасцю прыкідвала, што Валі трэба набыць, хоць пра вяселле старалася не ўспамінаць.

Іван разумеў яе жаночую хітрасць, яе боязь, каб ён няўдалым словам не заліў яе радасны агонь, і ашчаджаў гэты агонь і радаваўся таксама — ад Тасінай радасці, у цемры пасміхаўся, толькі з ласкавай дакорлівасцю казаў: "Сні ты, завадняя. Во няма на цябе ўгамону".

...Дрэвы, што прызначаліся на дровы, бярозы і асіны, Шчэрба траляваў з глыбіні квартала на просеку нераспілаваная, толькі збольшага ачышчаныя ад галля. Тут, на просецы, двое сталых рабочых лясніцтва пілавалі іх на метроўкі і складалі ў шуркі — для замеру.

Іван прасачыў, каб для першай машыны, якую ён павязе, Хведзька падцягнуў толькі бярозы-сухастойны. Шчэрба ахвотна выконваў Іванавы ўказанні, але, як заўсёды, бурчаў:

— Гэта ты стараешся для той заразы, якая мяне ўсюды крыцікуе? Во шчэ адна піла! Не я вязу, а то я прывёз бы ёй дроў, загавелася б яна з імі. Плакалі б яе дровы сінімі слязамі, і яна разам з імі.

"Зараза" — Вольга Даніленка, дачка партызана, лепшая работніца, адна з тых жанчын, якая не праходзіла міма ніякіх непарадкаў і нікому не давала паблажкі. Сам Астаповіч яе пабойваўся. Але якая гаспадыня не хоча мець дровы, з якімі б не ведала бяды? Вольга сама папрасіла Івана: "Карневіч, пастарайся прывезці не гнілля і не макроцыя".

Іван стараўся з усёй шчырасцю.

Замер дроў, ды яшчэ пры такой рабоце, калі не паспявалі скласці шурку, як яе грузілі ў кузаў, вёўся на вока, да таго ж лесатэхнік цалкам давяраў сваім, саўгасным, гэта не якія-небудзь гараджане, якія па-чалавечы і ўкрасці не ўмеюць. Добрыццаў, калі яны захочуць украсці, усё роўна не ўпінуеш, хоць выстаў усю лясную варту. Але ўкрадчы яны так, што свайго лесніка, тэхніка ці ляснічага ніколі не падвядуць, у гэтай справе існуе векавая традыцыя — людзі жылі з лесу, таму кража яго дзіўным чынам спалучалася з любоўю да лесу, з ашчаднасцю да яго дароў: ніводзін добрынец, нават самы зацяты парубшчык, не зробіць тае шкоды, якую можа зрабіць іншы гараджанін з-за простага забавы, дурнога марнатраўства.

Іван нагрузіў бярозавых круглякоў, як кажуць, не шкадуучы рысор.

Па лясной дарозе з выбоінамі і карэн-немехаў ціха — усё ж ашчаджаў рысоры і ўсю хадавую частку; машына — што чалавек: не перагружай яе, не тузай — і будзе яна служыць доўга і надзейна.

Любіў ён спяваць на бясседах, дома разам з Валяй. Але найбольш спяваў, калі быў за рулём адзін. З песняй скарачаецца дарога, не хіліць у сон. Ведаў многа народных песень, рускіх, беларускіх, украінскіх, нават дзве польскія і яўрэйскую — аб долі беднай дзяўчыны. Прасіў Валю знайсці, купіць ці запісаць словы новых песень, якія чуў па радыё ці тэлебачанні. Але апошнія месяцы было не да спявання. На бяседы ён не хадзіў, а сон... дык ён не толькі ў кабіне ўдзень, але і ўначы ў ложку не прыходзіў — гналі яго, як злосныя вартуныкі, чорныя думкі.

А тут ён раптам злавіў сябе на тым, што спявае ціхую, ласкавую песню:

*Зайшло сонца за аконца,
За зялёны сад.
Цалуюцца, мілуюцца,
А хто каму рад...*

І радасна яму зрабілася ад таго, што захацелася спяваць, і да бацькоўскага заміланання было радасна за тую Ганулечку, што "як розавы цвет", і за патрабаванне маці: калі хлопец хоча яе ўзяці, то на цэлы век.

З вялікага лесу выехаў у малады сасняк, пасаджаны гадоў семнаццаць назад пры яго ўдзеле — ён рабіў на трактары разоры. Сасняк гэты як бы абвргаў сцвярдженне, што лес расце павольна; тут, на былых пясках, якія Астаповіч, прыйшоўшы ў саўгас, пастарайся спісаць і перадаць лясніцтву, лес рос на дзіва хутка, як чужыя дзеці. Але сосны яшчэ не выйшлі каранямі на дарогу, і была яна, падмёрзлая, прыцяршаная сняжком, роўная — што асфальт.

Іван даў машыне волю; паслухмяная, як жывая істота, яна, здавалася, улаўлівала яго думкі і разганялася ці, наадварот, сцішвала ход да таго, як ён націскаў на педаль акселератара ці на тормаз.

Бліснула наперадзе лужына з патрушчаным лядком, Іван быццам бы не варухнуў ніводным мускулам, не збіў рытму песні, а машына асцярожна, што дзяўчына на абцасіках па кладцы, прайшла па лужыне і адразу ж, весела фыркнуўшы, як напоены стаеннік, рванула ўперад з ранейшай хуткасцю.

Расступіўся сасняк, ударыла ў ветравое шкло святло шырокага неба — машына выйшла ў поле. Іх, добрынкае, поле — ладны трохкутнік, ціснуты лесам; некалі самая бедная зямля, таму і

хацеў яе Астаповіч пісаць усю, але не дазволілі, і зямля шчодро аддзячае цяпер; добра ўгноеная, апрацаваная, не баіцца пад аховай лесу ні украінскіх сухавеяў, ні палескіх ліўняў.

Поле было засеяна азімінай, сняжок сышоў амаль увесь, і жыта ярка, па-вясноваму зазеленела, ажно ад яго здавалася пазеленелай нізкая асенняя хмара.

На зялёным фоне, на паваротцы дарогі, вырысоўвалася адзінокая постаць чалавека. Прахожы ішоў у тым жа кірунку, да шашы; са спіны адно — немалады, з рэчавым мяшком за плячамі. Іван падумаў, што гэта нехта з хутаранцаў: толькі ў іх залесную невялікую вёску, бесперспектыўную, як яе называюць у афіцыйных дакументах, не ходзіць аўтобус і хутаранцам, калі няма падарожнай машыны, даводзіцца ісці ажно восем кіламетраў: раней такую дарогу не лічылі за адлегласці, а цяпер — людзі развучыліся хадзіць. Але Іван упікаў маладых, што яны лянуюцца хадзіць, кіламетр які ісці, а яны "галасуюць", старых жа заўсёды падвозіў і ўвогуле любіў падвозіць людзей, пасажыры такія ў знак удзячнасці многа расказваюць цікавага. І тутузрадаваўся, што надарыўся выпадак падвезці чалавека. А калі гэта яшчэ сапраўды хутаранец... Да партызанскай вёскі ў яго асабліва пачуцці і ўдзячнасць: хутаранцы пахавалі бацьку, не далі бандытам здэкавацца з яго цела. Іван прыбавіў газу, каб хутчэй дагнаць чалавека.

Прахожы, пачуўшы шум машыны, саступіў з дарогі на рунь, спыніўся, павярнуўся. Іван пазнаў... Шышку. Кроў ударыла ў галаву, у сэрца. Ад нечаканасці Іван спачатку затармазіў, так рэзка, што бярозавы кругляк кінула з грукатам на кабіну і далей на капот, трохі не пабіла ветравое шкло. І ўвогуле дровы загрымелі, абрушыліся, напэўна. Але тут жа Іван сцяміў, што недарэчна спыняцца, што лепш як можна хутчэй праскочыць міма гэтага выкапня. Даў поўны газ. Ды ў гэты міг здарылася зусім нечаканае: Шышка пабег па полі, па жыцце да лесу. І тады невядомая сіла прымусіла яго рэзка развярнуць машыну, з кузава зляцела не адно палена, і кінуць яе ўслед за паліцаем. Чаму ён гэта зрабіў — не мог пасля растумачыць ні сабе, ні Тасі. Ці то апанавала злосць, што гад топча, паганіць сваімі бруднымі нагамі іх жыта, святое жыта, ці то штурхнула агіднасць да нывельнага страху паліцая: баяліўцу заўсёды хочацца даць па карку, напалохаць яшчэ больш.

Цяжка нагружаная машына, трушчачы тонкую скарынку намёрзлага грунту, прабукоўваючы, натужна завывала. Ды ўсё роўна ён дагнаў бы Шышку праз сотню метраў. Але праехаў ён усяго якія тры дзесяткі метраў, бо ў галаву ўдарыла іншае — да болю, да звону ў вушах цвярозая думка: што ж гэта ён робіць? Хіба ён можа забіць чалавека, калі нават гэты чалавек — Шышка?

Іван спыніў машыну, выключыў матор і ўзняў абліты халодным потам, адкінуўся на спінку сядзення, чуючы сваё сэрца ў кожнай часціне цела, у кожным пальцы рук і ног, якія спачатку захаладалі, а потым запалілі іх, як агнём.

А Шышка ўсё бег. Без агляды. Спыніўся на ўзлессі і... пагразіў адтуль кулаком...

"Полымя" № 12, 1972

А. КУЛЯШОЎ і П. ПАНЧАНКА. 1975 г.

Я. БРЫЛЬ, М. АЎРАМЧЫК і М. СТРАЛЬЦОЎ.

Максім ТАНК

УЗЫХОД СОНЦА

*Раней за ўсіх прысніцца пейням
дзень.*

*Але ніхто ім веры не дае.
Адна старая маці, іх пачуўшы,
Прачнецца,*

*качаргу сваю разбудзіць,
У прыпечку раздзьмухае агонь,
Хлеб перахрысціць, пакладзе
на стол.*

А потым чарада аблокаў

*Зацепліцца, бы песня жайрука,
І бусел — вартавы вясковы —
Дастане дзюбай сонца,*

*памацуе
Ды перадаць пабавіцца малым,
Пакуль яно з няшчыльнага
гнязда іх*

*Не зваліцца на прызбу
нашай хаты*

*І не распылецца пчаліным
перазвонам,
Кляпаннем кос і звонам
берасцянікі.*

*Цікава, ці ўсё гэтаксама сонца
І сёння ў маёй Пількайшчыне
ўсходзіць?*

ХОЦЬ РАЗ У ГОД

*Трэба,
Хоць раз у год,
Прайсці басанож баразною
за плугам,*

*Каб аднавіць
Сваю даўнюю сувязь з раднёй —
Зямлёй, камянямі, травой.*

*Трэба,
Хоць раз у год,
Наведаць магазін забавак,
Каб прыпомніць,
Які быў калісьці ты сам,
Каб дарунак купіць малому,
Бо хто ведае:
Мо за капеечную ракету тваю
Ён некалі чалавецтву падорыць
Галактыку шчасця.*

*Трэба,
Хоць раз у год,
Наведаць магільнік,
Каб пераканацца,
Што ты не назаўсёды прыпісан
Да гэтай зялёнай планеты
Ці нейкай пасады.
Бо нават тыя,
Што спачылі пад эпітафіямі
мармуровымі,*

*Пад бронзаю рэквіема,
У трыумфе вянкаў і прамоў,
Калі на сабе
Не пакінулі добрую памяць, —
Былі выпадковымі толькі
Прахожымі.*

"Полымя" № 9, 1969

Пімен ПАНЧАНКА

***

*Апошні дзень вясны і першы лета.
А дзе мажа?
Мяжы такой няма.
І ў сцюжу нечай ласкай ты
сагрэты,
І ў спёку жыгане цябе зіма.*

*Усё жыццё:
Юнацтва, сталасць, старасць —
Свае адзнакі ў нас пераплалі.
Як юнакі, цяпер мы часам марым,
А ў маладосці сталымі былі...*

*Клянёмся, што жывём усё
мы дружна,
Ды першы друг мой дом зусім забыў,
Другі застыў у сытым
раўнадушшы,
А трэцяга і сам я разлюбіў.*

*Ідуць гады,
Рады сяброў радзеюць,
А новых мне, напэўна, не знайсці...
На скверах клёны ціхія ірдзеюць,
І хутка цёмным сіверам гусці.*

*Таму хачу надыхацца, нагледзецца,
Напрацавацца да апошніх сіл,
Пакуль не пахісне мой небасхіл
Зімы няўмольнай злая галаледзіца...*

*Жыццё ў бядзе і радасці — адзінае.
Пакой мой заліло
Святло такое дзіўнае:
То дзеці лісця жойтага назносілі.
Апошні летні дзень
І першы — восені.*

"Полымя" № 10, 1974

ПОЛЫМЯ

-гасаніс

80 год

Пятро ГЛЕБКА

ДАСЭНІ

І словы забываюцца, не толькі справы...
А ў памяці маёй яшчэ жыве яскравы
Малюнак прадвясенні ціхі,
Калі руплівыя вясковыя ткачыхі
Марылі, Кацярыны і Аксені
Будзілі ўдарамі набіліц ранак,
Выдатныя ткалі дасэні.

А выткаўшы нітоў у восем-дзесяць,
На азяродзе іх сушыць павесяць
Або бяліць на поплаве пасцелюць,
І тыя ўзорами сваімі цвеляць
І неба сіняе, і лугавыя кветкі,
І белыя сады, і жоўтыя палеткі.
Цяпер забыўся нават тэрмін
той — дасэні.

Забылася цяпер і слова ёмкае —
дасэні,
Якое бабкі нашыя Аксені
Ці маладыя дочки іх Марылі
Адна другой як тайну гаварылі.

Але я дабу тут не пра старое ткацтва,
Мяне цікавіць нашае,
маё мастацтва —
Мастацтва слова. І я сабраў
адну-дзве жмені
Старой паэтыкі дасэні.

"Полымя" №7, 1980

Кастусь КІРЭНКА

МАЦІ І ЖЫТА

Маці і жыта.
Два словы і два дарагія паняцці, —
І нараджэнне, і поўня жыцця —
захаваныя ў іх.
Маці і жыта. Жыта і маці.
Двойчы — і ў сэрцы,
і ў думках маіх.

Помню маленства гады,
час ліпнёвы бясхлебны.
Маці кладзе на плячо
паржавелы сярпок.
Ціха касу напраўляе
пад хусткаю зрэбнай
І прамаўляе ўздыхнуўшы:
— Пойдзем, сыноч...

І, аббіваючы росы,
ступою павольнай
Крочым мы ў поле
аж пад небасхіл —
да канца

Ціхай дарожкі
на ўзлесе прывольным,
Дзе на палосачцы вырасла
грыўка жытца.

Час той — далёкі...
З явы сышоў ён вясковай...

У музеі. В. Зуёнак, П. Макаль, К. Камейша, Я. Шунейка, Я. Брыль, Д. Бічэль, Х. Лялько, Ю. Голуб, А. Карпюк, Г. Пашкоў і М. Пракаповіч. 1985 г.

Але і зараз —
у кожны свой міг, як тады,

Чую ўсім сэрцам
водар п'янілівы жытнёвы,
Смак той жытнёвы,
што не забыў праз гады.

Перш чым зажаць на вязьмо
жменю жыцінак квольх, —
Помню, адломвала маці
ад іх каласок.
І, памаўчаўшы хвіліну,
з тугой невясёлай
Мне падавала:
— Сілкуйся, сыноч...

З прагай вылушчвай я
цёплыя, мяккія зерні,
Дыхай іх пахам,
паціху здзімаў асцюкі...
Не, не было аніколі,
няма і цяпер мне
Дару такога,
як той быў —
з мазолістай любай рукі.

Многа гадоў адплыло,
многа дзей перажыта.
Многа і шчасця, і радасці
стрэў у жыцці.
Ды над усім і заўсёды
МАЦІ І ЖЫТА —
Найдаражэйшае шчасце,
лепш не знасці.

Зараз, калі зажынаю
даспелую ніву
Жыта свайго,
дзе мяжа не відна, —
Бачу маці сваю
У задуме руплівай
І ў дні нягоды
быць мужным хачу, як яна.

Што ні спаткала б мяне,
ліхаманка якая, —
Помню маці плячо,
паржавелы сярпок.
Помню голас яе

і заўсёды чакаю,
Што прагучаць зараз словы:
— Пойдзем, сыноч...

І якія б у свеце
ні спакушалі багаці,
Найбагатшага скарбу
для мяне ў гэтым свеце няма...
Маці і жыта. Жыта і маці.
Жыццё маё.
Радасць. Натхненне.
Песня сама...

"Полымя" № 8, 1980

Аляксей ПЫСІН

Што світанне ў вербах тоіць,
Што малое цень сасны?
Толя, Толя Сербантовіч
Узыходзіць з баразны.

Быццам бы шаптанне дрэва,
Быццам выдых позніх траў:
— Шкадаваць мяне не трэба,
Сам я іншых шкадаваў.

Вось яршысты ўжо, як выклік,
Вось і мае кулакі:
— Не глядзі, што ты вялікі,
Я не дам табе рукі!

Хто прад ім — змрок несагрэты,
Уяўны друг ці нават бог?
З кім ваюе, з кім дагэтуль
Прымірыцца ён не змог?

Анікога ў чыстым полі
Пры сасне і пры вярбе.
Сербантовіч,
Толя, Толя,
Проста
ўспомніў я цябе...

Ёсць на свеце мой алень,
Ёсць і гэткае маленне:
Будзь заўсёды у аленя,
Цёмны мох і светлы дзень!

Вы, разумныя браты, —
Я і сам страляць умею —
Дайце жыць майму аленю
Пад галінкай дабратаў.

Вось у цішыні лясоў
Ліст трапеча счырванелы.
Можна, гэтак страх аленя
Тут асінкаю ўзышоў?

Я іду, іду між дрэў
Па асінавай алеі.
Мне пабачыць бы аленя...
Зноў я чую блізкі стрэл.

"Полымя", № 10 1972

Уладзімір КАРЫЗНА

ВЯСНА

То сонца дзень усмешкай
распагодзіць,
Жаўрук аж заліваецца — звініць.
То, як мядзведзь пасля зімы
ў бярозе,
Варочаецца гром у вышыні.
Рака ў высокіх берагах гуляе,
Як сом хвастом, пялёхае ўвес дзень.
Пупышкі ціха вочкі раскрываюць,
Каб на вясну з узгорка паглядзець...
І шчодро плечы ліпам і бярозкам
Вясна зялёнай фарбай абліла.
А хутка з першай кветкаю
за вёскай
Ад шчасця пацалуецца пчала!

"Полымя" № 5, 1959

(Працяг. Пачатак на стар.2,4,6)

Юрася Свіркі
Рыгора Семашкевіча
Анатолія Сербантовіча
Янкі Сіпакова
Яна Скрыгіана
Міхася Стральцова
Максіма Танка
Паўлюка Труса
Нэлі Тулупавай
Андрэя Федарэнкі
Уладзіміра Хадзькі
Аркадзя Чарнышэвіча
Міхася Чарота
Кузьмы Чорнага (у тым ліку
аповесці "Вясна", "Люба
Лук'янская", раманы "Трэцяе
пакаленне", "Пошук будучыні",
"Млечны шлях")
Івана Чыгрынава
Івана Шамякіна (у тым ліку
раманы "Глыбокая плынь",
"Крыніцы", "Сэрца на далоні",
"Снежныя зімы", "Атланты і кар'
рыятады", "Вазьму твой боль",
"Петраград — Брэст")
Станіслава Шушкевіча
Алеся Якімовіча
Яўгенія Янішчыц
Фёдара Янкоўскага.

Друкаваліся літаратурна-кры'
тычныя і літаратуразнаўчыя ар'
тыкулы

Алеся Адамовіча,
Сцяпана Александровіча,
Серафіма Андраюка,
Варлена Бечыка,
Дзмітрыя Бугаёва,
Рыгора Бярозкіна,
Уладзіміра Гніламёдава,
Івана Замоціна,
Віктара Каваленкі,
Уладзіміра Калесніка,
Генадзя Кісялёва,
Анатолія Клышкі,
Алега Лойкі,
Адама Мальдзіса,
Міхася Мушынскага,
Юльяна Пшыркова,
Вячаслава Рагойшы,
Янкі Саламевіча,
Алы Сямёнавай,
Міхася Тычыны,
Рыгора Шкрабы,
Уладзіміра Юрэвіча
і інш.

У часопісе друкаваліся

В. Г. Кнорын,
П.К. Панамарэнка,
А.Р. Чарвякоў,
В.І. Казлоў,
П.М. Машэраў
і іншыя дзяржаўныя і гра'
мадскія дзеячы.

У 1972 г. часопіс "Полымя"
ўзнагароджаны ордэнам "Знак
Пашаны".

(Заканчэнне на стар.10)

П. Макаль на літаратурнай вечарыне ў Салігорску 1977 г.

Сяргей ГРАХОЎСКИ

ПЕРШАЕ КАХАННЕ

Я першую каханую сваю
Не звай на "ты", не цалавай,
не песціў,
Я рады быў, што побач пастаю
Ці зноў прыду на тое ж месца,

Дзе толькі што смялася яна,
Дзе толькі што я ляжалі рукі.
І першага кахання навіна
Была пачаткам радасці і мукі.

Я сніў яе, а потым, як у сне,
Убачыў — каля нашага паркана
Яна ішла, мінаючы мяне,
Не бачачы, што побач — закаханы.

Яна прайшла, як сонечны прамень,
Над часам, над разлукай, над вайною.
У самы цяжкі і суровы дзень
Яна ішла, здавалася, са мною.

І ёй зайжды было семнаццаць год,
Яна мне уяўлялася такою,
Што ад яе вачэй расстане лёд,
І сэрца не знаходзіла спакою.

І вось сустрэў каханую сваю —
Знаёмы твар, але патухлі вочы.
Не, гэта не яна, яе не пазнаю,
Як вершы, што пісаў мінулай ноччу.

"Полымя" № 2, 1959

Антон БЯЛЕВІЧ

СКРЫПКА

Падпярэвайся дзядзька пілою,
Выпраўляўся ў закутак лясны.
Там прапах і карой, і смалою,
І чаромхавым духам вясны.
Там прыкладвай ён чуйнае вуха
Да яловых дзямбелых ствалоў.
Абушком далікатненька стукаў.
Выклікаючы песню без слоў.
Ад камля да калючае кроны
Тонкі звон пад карою плыве.
Па напеўным балючым звоне
Дзядзька чуе, дзе скрыпка жыве.
А ўжо скрыпка ідзе на вяселлі,
На радзіны, на свята вясны.
Галасы і сяліб, і аселіца,
І крыніца, і закуткаў лясных
Прабягаюць па струнах то ціха;
То гучней, то на поўны раскат;
То пачуецца даўняе ліха;
То працяглы пачуецца лад...

"Полымя" № 9, 1969

Аляксей ЗАРЫЦКІ

ПРАВODЗІНЫ

Грыміць пагрозлівы наблізкі гром,
Сінеюць воддаль хмары, быццам горы.
А ў нас праводзіны.
Глядзі — кругом
Спрэс юнакі,
Юнацтва ў поўным зборы.
Запаланіла маладосць перон,
На ўзлёце песня,
Нарастае гоман.
На ўсход адыдзе зараз эшalon.
Яго праводзім з музыкай і гromам.
Сталёвы шлях у дальняй старане
Вам, хлопцы, весці праз тайгу і горы,
Пакуль у вашы твары не дыхне
З прыакіяння веер.
З той прасторы,
Дзе над Амурам горад малады,
Бацькамі ўзняты некалі ў глухмені,
Дзе подзвігі сальюцца назаўжды
Двух пакаленняў у адным натхненні.
Якую ж трэба пакарыць вам даль,
Каб гэты векапомны шлях
пракласці!
Сыны, нялёгка ў вас магістраль,
Ды будзе плён,
Ды будзе дзіва шчасця:
Услед за вамі ўстануць гарады,
За вамі нівы зарунеюць заўтра,
Раскрыюцца радовішчы руды,
З зямных глыбіняў густа хлыне
нафта.
І будзе лепшая з усіх уцех —
Там, дзе майчала скрозь тайга
вячыста,
Дзіцячы смех, нібыта першы снег,
Засерабрыцца гэтак чыста-чыста.
Пайшоў цягнік,
А я стаю, тужу,
Сціскаецца шчымымі сэрца
штосьці.
І ўсё здаецца мне, што я гляджу
Услед маёй трывожнай маладосці.

"Полымя" №11, 1974

XX

Немцы дакладна адзначалі ў дакументах, як свае перамогі, так і страты. Іншая ўжо справа, як падавалася гэта. Але ў дзённіку баявых дзеянняў ахоўных войск таксама дакладна было засведчана, што "ў баі з партызанамі на р. Бесядзь" паранены камандзір руска-нямецкай каманды СС, той самы маёр, які дапытваў Чубара, а потым вазіў на самалёт над Забесяддзем. Канечне, бою вялікага той раз на Бесядзі не адбылося. Аднак маёр Дарніц усё-такі быў падстрэлены, з усяго карнага атрада адзін камандзір. Па яго тут жа прыляцеў з Бабінавічаў самалёт, забраў і кудысьці павёз.

Зазыба тады не адразу вярнуўся да месца засады партызанаў — трэба ж было прамчаць на кані Верамейкі ва ўсе канцы, каб падняць людзей, затым паспяшацца ў Мамонаўку, у Кулігаеўку... Ну а пасля, вядома, падаць голас і ў Гутцы, і ў Воранаўцы, і ў Кавычачах. Паўсюдна ж людзі! Словам, страляніна на Бесядзі як усчалася без Дзяніса Яўменавіча, так і скончылася. Пасля ўжо Нарчук раскажаў Зазыбу: партызаны падкраліся да ракі непрыкметна, спыніліся крокаў за дзвесце ад броду. Увесну ў тым месцы звычайна ўтвараюцца глыбокія вымоіны, акурат дзюны на беразе мора, — чым не гатовыя траншэі для вайны? У іх і заселі парты-

добіны, у якую трапілі колы, лічы, на руках панеслі з вады на сухое. І ў гэты момант Мітрафан Ануфрыевіч махнуў партызанам рукой. Першы ўдарыў па машынах кулямёт, за якім ляжалі Павел Чарнагузаў і Андрэй Марухін, дарма што кулямётчыкам у атрадзе быў акружэнец Дзямян Кажанаў, але той захварэў і цяпер заставаўся ў Шурышчы. За кулямётам пасыпаліся вінтавачныя стрэлы. Але на тым беразе Бесядзі ўсё роўна як не чакалі засады. Тым немцы, што выпіхвалі грузавік з каўдобіны, ад гэтай нечаканасці папрыскалі ў вадзе, круцячы галоўмі. З другога грузавіка ніхто не выскакваў, але ён таксама спыніўся. Як і бывае ў такіх выпадках, якія наступаюць пасля бяспечнасці, у катлаване раптам запанавала збятэжанасць. Стралялі пакуль адны партызаны. Але паколькі яны мецілі па грузавіках і па тых, хто апынуўся ў вадзе, у катлаване ачомаліся даволі хутка. Ніяначай, там раздаваліся каманды, бо ўжо праз нейкі момант пачуліся стрэлы і з таго боку. Стралялі з вінтовак. Канечне, палілі немцы ўслепую, не бачачы праціўніка, але кулі тым не менш цыўкалі якраз там, дзе размяшчалася партызанская засада. Колькі хвілін працягвалася звычайная перастрэлка. Праўда, партызаны бачылі перад сабой праціўніка, нават паасобку. Немцы ж рабілі гэта сапраўды невідуча, па гуку. Але неўзабаве з

на было рассяеца з катлавана. Адна справа ўвайсці ў яго, зусім іншая павярнуць і выйсці. А тым больш, калі і мэты такой не ставіць. Як хто, а Нарчук чамусьці не верыў, што немцы адмовяцца ад пераправы на гэты бок. І тым не менш у варожым стане адбылося змяшанне. Як пасля высветлілася, адна з куль патрапіла ў камандзіра карнага атрада. Хутка па яго прыляцеў самалёт з Бабінавічаў. Партызанам было відаць, як садзіўся ён за вёскай, як затым узлятаў, а немцы ўсё заставаліся ў Вусаўцы. Тым часам чакаць — не даганяць, дарма што іншы раз кажучы, што гэта амаль адно і тое ж. У гэты дзень карнікі не адважыліся пераадолець Бесядзь, не зрушылі з месца і тады, як праз гадзіну наляцелі на Забесяддзе самалёты і пачалі бамбіць верамейкаўскі бераг ад ракі да лесу.

Тым не менш партызаны заставаліся каля верамейкаўскай дарогі да самага вечара. Тут іх і знайшоў Дзяніс Зазыба, які вярнуўся пасля аб'езду навакольных вёсак:

— Можна, яшчэ й дарэмна людзей успалашылі, — сказаў камандзір атрада Дзянісу Яўменавічу. — Бачыш, немчура прыціхла. Панюхала трохі дый стаіць амаль цэлага паўдня ў Вусаўцы.
— Думаеш, супакояцца?

ВЯРТАННЕ ДА ВІНЫ

УРЫВАК З РАМАНА

заны, маючы за спінамі лес для адыходу, а спераду каржакаватыя вербы для абароны ад куляў. З засады правы бок Бесядзі выглядаў як на далоні: вёска стаяла на стромым беразе, уздоўж ракі, дарога з Бабінавічаў спускалася крута, але катлавіна з адкрытым прырэчным бокам была вялікая. Механізаваная галава калоны тым часам ужо стаяла ля краю вады, хоць з гары ўсё яшчэ спускаліся іншыя падраздзяленні эсэсаўскай каманды, збочвалі з дарогі, запыняючы такім чынам катлавіну. Можна было падумаць, што карнікі збіраліся стаяць там лагерам. Прынамсі, Нарчуку ў бінокль было відаць, як некаторыя салдаты — і немцы, і добраахвотнікі — разбягаліся па вусаўскіх дварах, шнарылі па падворках і хлявах, хапаючы, што трапляла пад рукі — дзіва што, звычайныя рабункі акупантаў. Ды не так. Каля пераправы раптам у суправаджэнні двух немцаў павяіўся нейкі мясцовы мужык з доўгім боўталам у руцэ, усё роўна як ішоў лавіць рыбу, скінуў штаны і пачаў мераць ад таго да гэтага берага раку. Немцы стаялі на мокрым пяску, штосьці падказвалі яму, тыцкаючы рукамі то ў адзін, то ў другі бок. Адбылася гэтае сноўданне амаль паўгадзіны. Але вось мужык вылез з вады, схопіў свае штаны, якія перад тым павесіў на карань, што вытыркаўся з высокага схілу, стаў нацягваць на мокры зад. Немцы на тым беразе заварушыліся. Нарэшце прырэдні грузавік зрушыўся з месца, уехаў у ваду і нібыта паплыў па Бесядзі. Здавалася, ён так і пераедзе свабодна на гэты бок ракі, але ж нездарма кажучы — чужая рака як нерат: метраў за дваццаць ад берага грузавік раптам зачмыхаў, пускаячы дым над вадой, спыніўся. Было відаць, як шафёр у кабіне нейкі час спрабаваў яго раскатаць, націскаючы на газ і пераключаючы хуткасці, аднак дарэмна, добра, калі грузавік толькі торгаўся. Тады з кузава з-пад тэнта пачалі саскакваць салдаты, не скідаючы з сябе адзення. Тым часам наступны грузавік таксама ўжо знаходзіўся ў рацэ, патроху набліжаўся да першага. Нарэшце салдаты выпіхнулі грузавік з каў-

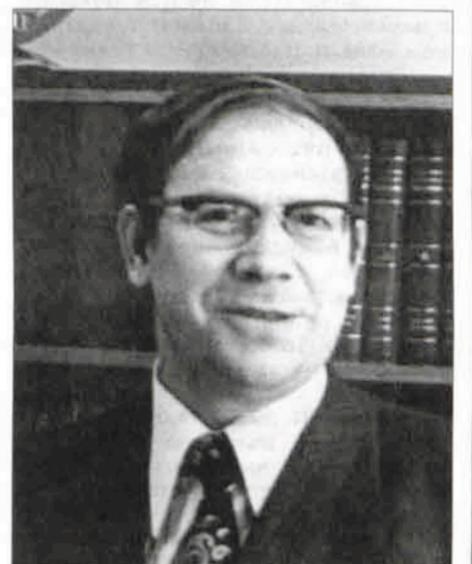
іхняга боку паляцелі міны. Дарэчы, за імі можна было сачыць, пакуль яны пераляталі з аднаго берага на другі. Шчасце, што ўсе яны пакуль падалі між вербаў, дзе заляглі партызаны. Здавалася, гэтакае няведанне мэты будзе працягвацца ўвесь час. Аднак паступова адлегласць пачала скарачацца, і вось нарэшце першая міна выбухнула пасярод партызанскай засады. Спярга абрынулася на зямлю адна вярба, затым другая... Партызаны ўціснуліся ў белы пясак, перасталі страляць. Мітрафан Ануфрыевіч хоць і ляжаў у яміне, якая магла засланяць ад куль, але разумей, што ад мін гэта не абаронца, між тым сёй-той з партызанаў перабягаў ужо з аднаго месца ў другое. Неабходна было выводзіць людзей з небяспечнай зоны. Аднак з камандай ён марудзіў. І ажно да таго моманту, калі яна стала не патрэбнай. Перабягаючы з аднаго месца ў другое, партызаны неяк зусім непрыкметна самі пакінулі небяспечную зону, і камандзіру давялося адыходзіць апошняму. Зусім не змаўляючыся, сышліся пад тыя ж дубы на беразе Бесядзі, адкуль ішлі на засаду. Немцы тым часам не пераставалі абстрэльваць левы бераг да самага лесу.

— Ну што, пачакаем іх цяпер тут? — з не меншым узбуджэннем, чым іншыя, спытаў партызанаў Нарчук: першая сутычка з ворагам усё роўна як абнадзейвала, што і далей гэтак лёгка будзе ўнікаць ад небяспекі ў лес.

— Пачакаем, пачакаем, — загаварылі ў адказ партызаны, аднак захаплення вялікага на тварах ні ў когуд было.

І тым не менш Нарчук аддаў загад размяшчацца абпал дарогі, што вяла ў Верамейкі. Партызаны заляглі, сцішыліся. Вусаўскі катлаван і адсюль добра прагледжваўся ў бінокль, але што рабілася на Бесядзі, не было бачна. Праз хвілін колькі спыніўся мінамётны абстрэл. Ужо не стралялі адтуль і з вінтовак. Аднак карнікі па-ранейшаму знаходзіліся ў Вусаўцы. У кожным радзе, у бінокль Нарчуку было відаць, што ўсё там заставалася на ранейшым месцы. Да таго ж не надта лёгка мож-

Іван ЧЫГРЫНАЎ

— Можна, да заўтрага, — няўцям паціснуў плячамі Нарчук. — Але штосьці не падобна. Нешта большае мы сёння парушылі.

Мітрафан Ануфрыевіч меў рацыю. Ужо ў цемры з Вусаўкі вярнулася разведка — аказваецца, удзень партызаны падстрэлілі камандзіра эсэсаўскай каманды, і цяпер немцы пакідалі вёску. Партызанскаму атраду заставацца каля Бесядзі таксама не было сэнсу. Ва ўсякім разе, не вісець жа лаптаўчыным гняздом тут над ворагам. Да таго ж не надта верылася, што немцы паварочвалі назад у Бабінавічы дзеля нейкага часовага маневру. Страта камандзіра, няначай, падзейнічала на іх. Таму пасля разваг партызаны недзе апоўначы вырашылі зняцца з засады. Нарчук павёў атрад у лагер. Зазыба, аддаўшы каня партызанам, падаўся дамоў у Верамейкі пешкі.

— Я па цябе прышлю, калі што, — сказаў яму наўздагон, акурат сучышаючы, Мітрафан Ануфрыевіч. На другі і на трэці дзень у Верамейкі даходзілі чуткі, што карнікі яшчэ стаяць у мястэчку. Потым стала вядома, што ўся змешаная каманда СС нарэшце выступіла кудысьці за Камароўчыну, дзе канчалася Беларусь і пачыналіся заходнія землі Арлоўшчыны. Людзі ў Забесяддзі ўздыхнулі ад гэтага з палёгкай, сталі зноў уваходзіць у звыклую каляіну сялянскага жыцця — найперш трэба было падняць перад жнівом летнія работы, якія яшчэ заставаліся ў ліпені, а тады ўспомнілі раптам, што трэба рыхтавацца да паездкі ў Бабінавічы хрысціць дзяцей; і тых, што нарадзіліся ўжо ў вайну, і тых, што бегалі ў вёсцы нехрышчонай ад савецкай улады.

"Полымя" № 12, 1992

ПОЛЫМЯ

-гасаніс

80 год

(Заканчэнне)

Пачатак на стар. 2, 4, 6, 8)

Міхась Лынькоў. "Шляхам жыцця"

Некалі, да рэвалюцыі, беларуская літаратура разглядалася як пэўная этнаграфічная з'ява. У нашы дні яна стала здабыткам шматмільённага чытача... Усё лепшае, што створана за мінулыя гады ў беларускай літаратуры, атрымала — за невялікім выключэннем — чытацкае прызнанне, сваё, так сказаць, хрышчэнне на старонках "Полымя".

Сам факт з'яўлення твора маладога пісьменніка не лічыўся пэўным прызнаннем яго таленту, сведчаннем майстэрства.

З'яўленне першых нумароў часопіса красамоўна сведчыла, што ў Беларусі нараджаўся шырокі літаратурны рух. Актывізавалі сваю творчую дзейнасць пісьменнікі, што працавалі яшчэ ў дарэвалюцыйныя гады: Янка Купала, Якуб Колас, Змітрок Бядуля, Цішка Гартны, Уладзіслаў Галубок, Максім Гарэцкі, Канстанцыя Буйло. Ішло ў беларускую літаратуру новае багацце папайненне. То было пачаткам буйнога росту пісьменніцкай арганізацыі.

Часопіс "Полымя" яшчэ ў 20-х гадах набыў шырокую папулярнасць сярод чытачоў, атрымаў прыхільныя водгукі ў тагачасным цэнтральным і рэспубліканскім друку... У адной з рэцэнзій "Маладняка" за 1927 год чытаем: "Ужо даўно перамагло "Полымя" ўсе перашкоды і стала галоўным рэгулярным часопісам беларускай культуры і палітыкі".

У першым нумары часопіса "Полымя" ў снежні 1922 г. была апублікавана дэкларацыя, у якой гаварылася, што часопіс з'яўляецца органам рэвалюцыйнай марксісцкай думкі. Нездарма некалькі год ён насіў назву "Полымя рэвалюцыі".

...Часопіс "Полымя" ніколі не стаяў убаку ад жыцця народа. Яго інтарсаў і запатрабаванняў... Па яго старонках, як па дакладным летапісе, мы можам прасачыць шлях нашага народа...

Часопіс быў адным з найважнейшых сродкаў сувязі нашай літаратуры з літаратурамі братніх рэспублік... з прагрэсіўнымі пісьменнікамі свету... Праз пераклады на беларускую мову часопіс знаёміў сваіх чытачоў з лепшымі творамі пісьменнікаў братніх народаў. Прагрэсіўных пісьменнікаў усяго свету... На старонках "Полымя" часта друкаваліся пераклады з рускай класічнай і сучаснай савецкай літаратуры. Можна прыгадаць творы Пушкіна, Гоголя, Талстога, Горкага, Чэхава, Маякоўскага, Твардоўскага, Ціханова, Пракоф'ева і іншых найбольш папулярных аўтараў. Шмат было перакладаў з твораў украінскіх пісьменнікаў, у першую чаргу з твораў Тычыны, Рыльскага, Вішні, Ганчара, Карнейчука, перакладаў з грузінскай, літоўскай, латышскай, узбекскай і іншых літаратур Савецкага Саюза...

На старонках "Полымя" друкаваліся творы польскіх і яўрэйскіх пісьменнікаў, якія жылі і працавалі ў Мінску.

Перадавалі апошнія паведамленні. Мужчынскі голас — аж шорах па спіне — гаварыў пра падзеі ў Чэхаславакіі. Але рэпрадуктар раптам хліпнуў і замёр; суровы мужчына аціх на паўслове, як усё роўна яго хто тузануў за руку — не трывож людзей. У хаце зноў зрабілася ціха — чыкалі толькі ходзікі, звінела нешта на ферме — усе маўчалі: чакалі. Але рэпрадуктар застыў на сцяне — зрабіўся нямы і, здавалася, халодны.

— Не пужайся, Антонавіч... Мы знаем, куды спяшым... — першы загаварыў Корань, падміргваючы на хату. І голас нават перамяніў. — Скажы вот, што будзе? Што там, — кінуў ён галавой на рэпрадуктар, — такое робіцца, калі ты такі мудры і ўсё пастаянна ведаеш? Важданіна на свеце. Заварушыліся, як ты гаворыш, мурлахапенкія...

рот, толькі ў гасцях, і ад мяне хавае. Але ад мяне не схаваеш. У мяне, брат, нос... — Корань, выціраючы твар ад поту, узяў быў нос у жменю і зморшчыўся. — Схавала раз яна буталь самагонкі. Выгнала дома на пліце і схавала. Для гасцей. Ёсць, ну не возьмеш... Усё ў хаце аблазіў, варыўню пераварыў наверх дном — не знайшоў. Іду вечарам з работы дамоў — дзверы на замку. Палез у кішэню па ключ. Дастаў і ніяк не пучу ў замок, у дзірку. Ключык такі тоненькі, спізенькі. Шмыкнуў з рук і ў шчэлку пад ганак. Трэба ж у хату залезці. Падымаю я дошку з-пад ног — ёсць буталь. Стаіць халодненькі, і раса на ім выступіла. Тутён увесь і лясне, маць яго так, — думаю. Пайшоў я і клікнуў суседа. Адзін бы рады не даў, ды і не люблю адзін. Удвух мы яго і... Увесь... Ну і ясна — з ног па падлогу.

Іван ПТАШНІКАЎ

АЛІМПІЯДА

УРЫВАК З РАМАНА

— Што я табе, хлапец, скажу? Я паўтарау тваю ісціну: жылі мы і жыць будзем. А людзі гора цягнуць. Гэта адно. Запомні. А другое... — Пугач глыбака ўздыхнуў. — Я помню, як было перш. Раней... Раней у вёсцы што? Аралі, сеялі, малацілі. Ніякіх табе прыёмнікаў, цілівізараў. Ніхто ніколі не знаў, хто куды паехаў — у Турцыю ці ў Настурцыю. Ну газеты чыталі, але больш глядзелі, каб у гародзе расло. Ніхто збоку на вуха не мурлыкаў. І на душы спакайней было. Паслухай мяне, старога дурня. Менш думай пра ўсё гэта — даўжэй пажывеш. Менш на сваю галаву бяры, і яна ў цябе ніколі не згарыць, будзе вечная. Перш любая баба глядзела за бабай. Хто як пячэ, як варыць, як з мужыком жыве, як з сярлом на загоне згінаецца. Пра што гаварылі? Пра сябе і сваю жыццё. А цяпер? Пстрык кнопкай — і яна ўжо глядзіць, хто ў тую Турцыю паехаў. Вочы вылупіла. Пстрык кнопкай — выключыла. А ў галаве ў яе ўжо тая Турцыя сядзіць. Увідзела... І на работу бжыць з Турцыяй у галаве... А там і другія ў гэтакія глядзелі. Ды ў гэтулькі вачэй... Як дадуць на полі ў языкі, не паспяваюць. Пра работу бабы ўжо не гавораць; дзе хто да каго — не гавораць, бяды ўжо няма; нават адна адну не абгаворваюць — часу няма. Турцыя на языках... Ці яшчэ там чорт які... І з такім відам кожная, што лепш за той цілівізар знае, якога міністра куды паслаць ці паставіць... А ты глядзі, як і перш, баба дурная, што ў гародзе расце, каб па цыбулю ўвосен не ездзіць у горад. Не купляць чужую. Вот што я табе скажу...

— Чалавек так устроены, Антонавіч, што заўсёды настаўляе вуха, каб што новае пачуць. І яму трэба... І сам жа ты, Антонавіч... Хай бы ажаргаў кій, як перш, і ехаў. Дык жа на матацыкле сядзіш. Чалавеку трэба... — Корань падняў руку з відэльцамі — з кружком чырвонай кілбасы на самым кончыку. — І я скоро задзяру над хатай жэрдку з антэнай. Пастаўлю тэлевізар. Трэба, Антонавіч, трэба...

— Дык што, Антонавіч, далей стала і не глядзі? Так ніколі не было і не будзе. Моха парасцём. Я хоць і п'янаваты, а гляджу далей стала... На двор... І маці, вун, седзячы на ложку, глядзіць далей сябе — у горад. Глядзіць і ўсміхаецца. І мая Два метры фанеры дома крычыць кожны раз, калі рэпрадуктар сціхне: "Жыць не магу без радзіва! Як гэта жыць без радзіва?" Падымаецца доніцай — і на ўсю катушку. А то і сама разам горла дзярэ — пяе ўсю раніцу. Перш добра пела, а цяпер скуголіць, як ваўчыца... А ты, Антонавіч, глядзіш назад, калі не хітрыш...

— Што гэта ты, гледзячы ўперад, так на сваю кабеціну ўзваліўся, казларогі чартуляп? Жывіце, як кот з сабакам. Калі яна хавае ад цябе гэту во штуку, — Пугач паказаў на бутэльку на сталі, — то яна ўжо і чорт рагаты!..

— Гэту вотштуку... — Корань пабразгаў відэльцамі па бутэльцы, — яна цяпер хавае ад мяне аж на той свет. Сама ні ў

Убегла мая Два метры фанеры ў хату адразу з гальніком. І хвошча нас абаіх, як у лазні, на палку. Я маўчу, кручуся, як вуж пад вілкамі, а сусед — дык той крычыць на ўсю хату: "Не лупі дротам!.. Што ты мяне дротам па твары!". Ну-ну, тады я гора цягнуў...

— Выдумаў, складна выдумаў, казларогі чартуляп... — Пугач зайшоўся ад смеху, аж слёзы ў яго на вачах выступілі, і доўга круціў галавой. Пасля пачуў, што і Алімпіяда смяецца на ложку. Падцягнула да перагародкі падушкі і села, апёршыся на іх плячыма і спусціўшы з ложка ногі. Дастала з куклы грэбень і прычэсвала спераду ля вушэй і ля лоба валасы. — Нешта я такога не чуў, казларогі чартуляп... Ён і цябе, Уліма, падняў сваімі вытрабенькамі. Гэта ж трэба выдумаць: тая сяч яго венікам, а ён крычыць — не лупі дротам... Яму здаецца, што яго дротам лупяць. Аж ты, Уліма, павесялела ад яго баек... — Пугач паглядзеў на руку, на гадзіннік, тады падняў вочы на сцяну — на ходзікі. — Чвэртачку яшчэ пасядзім, ранавата... Дарма ты, Уліма, усё гэта выдумала, — Пугач паказаў на стол на бутэльку. — Замучае ён цябе сваімі байкамі, будзеш знаць...

— І ніяка гэта не байкі. Уся вёска знае. А адзін раз, зімой... Наліпа яна гэтай самай у чайнік і —

у кадзь з капустай. Сховы знайшла. А мне — ну вот хочацца капусты, аж спіна цячэ. Кісленькай такой, халодненькай, з кмінанамі з чырвонымі журавінамі... З морквачкай, парэзанай на скрыпелчкі... Месца сабе ў хаце не знаходжу. Узяў я талерку са стала ў варыўню. Адкрыў кадзь, капнуў драўлянай лыжкай — лыжка ў кадзі стайма стаяла — э-не!.. Чайнік з рыльцам. І выпіўка і закуска. Усё на месцы. Пацягну з рыльца, колькі трэба, і закушу. Закушу і пацягну. Табе, Антонавіч, — Корань махаў відэльцамі, — усё байкі, анекдоткі... Было! Не паверыш? Дні два прайшло пасля той кадзі, чайнік яшчэ з галавы не выветрыўся — прыехалі ў калгас шэфы з трактарнага. Яны ў нас і зімой і летам, і сеюць за нас, і малоцяць. А той раз прыехалі даваць канцэрт, аж на двух аўтобусах. Свята было, ці што. На вечарыні і на канцэр-

ты я ўжо не хадок, а тутцягне. Ну — як магнэсам. Вот карціць за парог нагу паставіць — і ўсё. Не пойдзеш жа да людзей абшмальцаваны адразу пасля работы. Забегся я дадому, памыўся акуратненька, мая Два метры фанеры яшчэ з работы не прыйшла — думаю, адтуль адразу ў клуб рване, — падышоў да шафы касцюм выхадны надзець. Адчыніў дзверцы — пінжачок на вешалцы вісіць. Лап я за яго — цяжкі. Я тады за яго ў дзве рукі. Усё адно як хто яго на падлогу з рук цягне. Гляджу — рукавы знізу пазавязаныя белеенькай тасьмой: і адно і другое. Лап я за рукаво — цвёрдае. Лап за другое... Э-эге! Палез я ў сярэдзіну — і ў адным, і ў другім рукаве бутэлькі... Ну і даў я тут шэфскі канцэрт адразу, не трэба было і адзавіцца і цягнуцца ў той клуб. А жонка, вярнуўшыся, мне канцэрт дала. Людзі ў клубе, культурненька сабе так... А я дома "песень" тады цягнуў... А ты, Антонавіч, баечкі...

— Толькі б таго і гора было на свеце... — Пугач, адкінуўшыся, рагатаў на ўсю хату. — Чуеш, Уліма? Ён цябе аднымі сваімі байкамі выльчыць...

— Паслухаць збоку... — азвалася Алімпіяда, — дык наліха ёй гэта гар! і так жыццё ў вас горкае...

— Адкажу, маці. Не сакрэт. Запасы робіць. Запасы. Госці, імяніны. Як гэта ў некага ёсць, а ў яе няма? У маёй Фанеры ўсяго ў запасе, па самае "не хачу". Толькі па маёй лініі ёй стратэгічны запас зрабіць не ўдаецца. Пачую — і крышка... А жыём мы з ёй, маці... Толку ніякага. Свіеў я, а хата пустая. І будзе пустая... А каб не была пустая, то і маё жыццё было б інакшае... Ат, маці, ты ўсё ведаеш. Больш за іх за ўсіх, — кінуў ён галавой некуды ў акно на гарод, нібыта там яго слухалі, і раптам зарагаў на ўсю хату. — Ты думаеш, Антонавіч, што маю Фанеру так лёгка ўзяць? Не-не... Голай рукой яе не возьмеш... Пасля таго, шэфскага канцэрта яна адразу змяніла тактыку. На сто восемдесят градусаў. Месяцы тры дзяржала мяне на сухім законе, тады зноў выгнала гары. Гнаць ёй — раз плюнуць. Размяшае цукру, прыстроіцца на пліце... Гэта раз нічога нікуды не хвала. Наліпа ў буталь і — у сервант за шкло. І ўсё гэта дзела на замок. Сервант новы, дарагі, памаць замок не будзеш. І шкло не разаб'еш і не вынеш: з сярэдзіны па-дураску ўстаўлена. Тутужо ясна: на выдэржку мяне ўзяла. І вока бачыць, і нос чуе, а на языку — суха. Паскакаў я на адной назе ля серванта, а тады... Дзверцы-то замкнуты, але шчыльна палавінкі адна да другой не даходзяць. Прынёс я з сяней шланг ад бензапіпы... Палез мой шланг у тую шчэлку як піцьдаць... Больш мне нічога і не трэ-

М. Мятліцкі і І. Пташнікаў.

ба было. Прыстроіўся, сапхнуў шлангам затку, і... — Корань уздыхнуў і памаўчаў. — Прышла тады яна дамоў, адразу ўсе гэты ўбачыла — яна ў мяне на хаду стрыжэ вачыма, — пацямнела і замоўкла. Маўчала цэлы тыдзень, не гаварыла. Хаця сама вінавата была, падражнілася. На другі тыдзень падыходзіць: "Пакажы, — кажа, — лайдак, як ты выцадзіў яе адтуль?" Прышлося паказаць... Ні слова. Толькі пасля ўсяго закінула яна гэты дзел назусім. Як карова зарвала. Мне ад гэтага, канечне, выйгранка малая, па магазінах трэба за гэтым "лучом" праклятым гоісаць. Ды чорт з ім, жылі і жыць будзем. Але гэта не ўсё... Былі ў яе яшчэ два стратэгічныя запасы... І тыя ляснулі... Паслухай, Антонавіч. Што ты ўсё не верыш? Падвесіла яна адзін стратэгічны запас у цэлафанавым мяшчу ў варывеньцы. А мышкі ражок у тым мяшчу і адчыкрыжылі... Ну тут ужо яна пашкадавала мяне раз у жыцці: "Хай бы ты лепш спажыў, чымся на зямлю выцекла..." А апошні свой стратэгічны запас дзяржала яна ад вясны аж дагэтуль. Гасцей усё далёкіх чакала. Прыехалі. На той стратэгічны запас. Але яна забылася, што ёсць я. Корань, дзядзюля, Фінагент, Лайдак, як хочаш мяне заві. І ніякі стратэгічны запас без мяне не пройдзе. Схавала яна яго — ніколі б не здагадаўся дзе... У градах, пад капустай. Гляджу раз — адзін качан падвяў. Мне і цокнула! Завастрыў я палачку, асцярожненька тырк, тырк востранькім канцом пад корань — цок у нешта цвёрдае. Я качан той вон, выкапаў ямку, адаткнуў буталь, асцярожна, каб пяску не насыпаць, і... Тут вы ўжо можаце самі здагадацца, як і што. Зямлю пасля на месца, качан капусты наверх. Так і палоў я грады, пакуль пад качаном не стала пуста. Замаскіраваў у гэта, хаджу хоць бы што, качан аджыў і пачаў расці. І раптам — госці. Яе сёстры са свету, з дзядзькамі, з мужыкамі. Жонка крадком з хаты, тэп-тэп у гарод... Нагнулася ў капусце, коп-коп, як курачка, і — аж прысела... Я гляджу ў акно, а ў самога і страх прапаў, ад смеху за жывот хапаюся... Цягнуў бы я тады гора, але госці былі ў хаце... Пасля яна адышла, але чую, Антонавіч, гэтага яна мне ніколі не даруе. Ворэгі да магілы...

— Вясёлы ты чалавек, казладойны чартуляп... Далёка відзіш, а яшчэ далей сваім носам чуеш... — Пугач ціхенька смяўся, і па шчацэ ў яго цякла слеза. — Зусім закруціў нас сваімі байкамі. Складна ў цябе языком выходзіць, як з кнігі. Толькі дзе складна, там няпраўда. У жыцці ніколі складна не выходзіць, казларогая судзьбіна... — сказаў ён, устаўшы, і ўзяў з услона чорны апарат з беленькай кнопачкай: — Давай, дзеўка, паглядзім, што ў нас там цяпер. У цябе старая гіпертанія, і ты надта нос не вешай. Ад яе перш толькі і лячылі, што кроў пуськалі. П'явачкі ставілі. А дзе тут у нас тыя п'явачкі? А-га! Судзьбіна казларогая... — ён зірнуў на апарат і адразу павесялеў. — Сто пяцьдзесят на дзевяноста пяць... Зусім іншы квас. Значыць, мы яшчэ паддаёмся, баімся магнэзіі, значыць, сасуды ў нас не прапашчыя, будуць качагарыць, судзьбіна казларогая... Толькі б я на тваім месцы, дзеўка, лёг у бальніцу. Пакалоцца трэба. Аддыхнуць ад сваіх цялушак. Мы стаім усягды за хворых і рэкамендуем спакой, раім кідаць работу. Памагае гэта ці не, я не магу сказаць, але, відаць, памагае. Нашы рэцэпты аснованы на практыцы. Вялікія галовы пра гэта думалі, а раз рашылі... Я табе, дзеўка, скажу на вушка: кідай сваю ферму, даўжэй пажывеш. Загадчыка знойдуць маладзейшага, во, — паказаў ён бліскучым фанэндаскопам у праёміну ў перагародцы, дзе стаяла Таня. — Яны ўсё зробяць. На іх трэба ўсё гэта перагрузіць, што самі мы няслі. Хай прывыкаюць, горбіцца тады не будуць...

— Лёгка сказаць...
— Што, лёгка сказаць? Колькі ты год на ферме?

— З трыццаць васьмага. Як скончыла шасцімесячныя курсы пры Смілавіцкім заатэхнікуме, так і тут. На ферме. "Дыплом" — то ў мяне быў на раённага заатэхніка, а асталася тут, на ферме. Пабаялася, бабай будучы, ісці ў начальства. Ды і сынам сваім першым на тых курсах хадзіла. І Мікалай быў хворы. Можна было і мне, бабе, вочы тады працёрці. Лягчы, можа б, было пад старасць на свет глядзець. Хаця, такая вайна наперадзе ча-

кала, хто ведае... Што пра тое гаварыць. Я ўжо, можа б, і пайшла з фермы. Хадзіла б па сваім двары, далей мне ўжо цяжка адысціся, глядзела б за сваёй Малай і за Юрачкам... Дык Дзярызіяля не пускае. Дабудзь, пакуль ферму новую закончыць, просіць. Вот так дзень-адодня гражуся кінуць, і не кідаецца ніяк... Устанеш і ідзеш...

— Казларогая судзьбіна... Скажу Коласу. Ён на Дзярызіямлю націсне.

— Ко-оооо... Каб ён мне хоць рукі падлячыў... Каб пальцы мякчэйшыя сталі. Пісаць не магу...

— У цябе яшчэ, дзеўка, застарэлы артроз. Масажык, масажык памагае. У нас на гэта Праскурнічя спец. Угаварваць я цябе доўга не буду. Мы не дзеці. Галоўнае ў нас — гіпертанія. А ад гэтай пакасіці цяпер столькі ўсяго новага, не ведаеш, што і выпісаць. Колас, можа, і другое што падбярэ, а я, стары чартуляп, люблю старое — дэпрэсін і баначны варатнік. Пакіну табе, дзеўка, парашочкі на першы раз і рэцэпт. Дачка хай падскоча да нас, закажа ў аптэцы. Зробім. Папрынімай дзён дзяссяць, знаеш, не першыня. І дачка варатнічок хай так праз дзень палепіць. Рукі маладыя, спрытныя. А калі што — адразу да нас, самі. Не завіце. Што толку? Пакалоцца трэба, аддыхнуць, сэрца падкарміць. Галоўнае яно ў цябе, дзеўка, судзьбіна казларогая. Вяскова прывычка гэта — не хацець у бальніцу. На сваім ложку, во — каб памерці... Усё адно ж ідзем пасля, як прыцісне. А тады — позна. Памагчы не можам. А мы ўсё-такі можам памагчы. Давай, хлапец, збірайся. Заседзеліся. — Пугач акуратненька складаў у партфель чорны апарат і бліскучы фанэндаскоп. — Падчысцілі талеркі, і паедзем. Так закусваць жывоцік вырасце.

— Калі ж да другога чаго не цягне, — Корань паглядзіў рукою сівая, вожыкам, валасы і паказаў на стол. — Мне калі есці не хочацца, то ўжо нічога больш і не хочацца. Закусіш, як палагаецца, і сядзіш сабе, кругленькі такі, усім давольны. Толькі вочкамі лып-лып... І ўсё гэта ад таго, калі я рабіў фінагентам. Прывык за гэтулькі гадоў. Прыйдзеш — у яе ў каторай ні рубля, а на стол бутэлька ёсць. Ну, маці, жыла і жыць будзеш...

— Не кідаеш ты сваіх конікаў, як бацька, бывала. Я дык твайго бацьку помню. Вот баяў дык баяў... І пеў і ў танцы ішоў...

— І я малады любіў ступаць нагамі аб падлогу. Калі быў фінагентам — і партфель губляў на танцах. Прыткнуеш на падаконніку, каб быў на воку, і забудзешся, што з ім прыходзіць. Але аддавалі назаўтра. Находзілі, дзе начаваў, прыносілі і аддавалі. І ні разу нішто... Грошы былі цэлыя. Сплыло ўсё, маці. Але сядзіць яшчэ чорт у нагах... Сядзі-іць, маці... Купіў я нядаўна прыёмнік. Маленькі, у руках што носяць. Прышоў дамоў, пстрык — уключылася Варшава. Перадавалі полькі. Ды такія... З ўсёй Польшчы, а можа, і ўсе, якія ёсць на свеце. Як падхаліў мяне дурны вецер... Як прысыпаў я ў хаце... Думаў, маці, заб'юся. Лупіў нагамі аб падлогу... Адзін, Антонавіч, адзін, мая. Два метры фанеры не здатная, як чапля. Эх, маці, маці... Танцы нашы цяпер... А ці даўно ж гэта ўсё было. Нічога, маці, жылі і жыць будзем. І хай Антонавіч глядзіць назад, а мы з табой будзем наперад...

— Заводзь ідзі свайго казларогага, чартуляп. І давай не будзем ужо ў хаце курьць. Пацерпім. А ты, дзеўка, не забывайся на парашочкі. Па тры разы ў дзень. Раніцай бяры нашча. Я падашлю Коласа, як толькі вернецца. Хай сам паглядзіць. І галавой больш круці па баках, не бойся. Шыя трашчыць? Хай трашчыць, абы галава на ёй круцілася...

Яны не згледзелі, як шмыкнуў за парог Корань, пачулі толькі, як засакатаў на дварэ матацыкл. У хаце адразу запахла едкім і праціўным чадам — пацягнула з двара.

— Папраўляйся, дзеўка, судзьбіна твая казларогая. Парашочкі паклаў на ражок стала, не згарніце... — Пугач, ідучы ў сенцы, стукнуў галавой аб вушак.

На дварэ доўга трашчаў матацыкл, і бразгалі ў хаце талеркі — Таня збірала са стала.

Пасля на дварэ азваліся мужчыны; заняў ля сцяны матацыкл, рвучыся на вуліцу, і грукнулі аб сцяну адкінутыя ў сенцах дзверы.

— Паглядзі, дачка, што там... — Алімпіяда пачула, як тоненькай халоднай, што лёд, іголкай кальнула пасярод грудзей трывога.

У хату як ўсё роўна хто бег.

"Полымя" № 1, 1984

Якуб КОЛАС сярод дэлегатаў і гасцей 3-га з'езда пісьменнікаў Беларусі. 1954 год.

Піліп ПЕСТРАК

З гладышом перакапцелым
На штыкеціне ўверх дном...

НА МАГІЛЕ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Задумна кіпарыс шапоча

над табою,

Наш незабыўны друг, згарэўшы

без пары,

Дзе сонечны блакіт над Ялтаю

гарыць,

А мора ўсё грыміць грымотамі

прыбою...

Усё жыве, паэт, нягаснучай

красою,

Усё звініць, як бомы ў песенным

бары

У краі тым, дзе пачынаў тварыць

Яшчэ вядоўнаю часіною цяжкаю.

Змяніўся родны край, сустрэў

вясны світанне,

І кожны глыбу дзён душой сваёй

скране

Без жалю, без сірочага стагнання.

І не адзін паэт у гэтай старане

Па-над табою схіліцца ў пашане

І шчыра праспявае аб вясне...

"Полымя" № 6, 1960

Віктар РАКАЎ

ДАРОГА ДАДОМУ

На дзевятым кіламетры

Ад райцэнтра па шашы

Збочу я ў лясныя нетры —

Ў Целяшы.

Толькі крок —

і я ўжо дома,

Хоць далёка да двара

З копкай леташняй саломы,

З рогам ржавага багра

Пад страхой,

З кассём счарнелым,

З неназубленым сярпом,

Гэта ўсё знаёма, ярка
Прад вачыма праплыве
Ценямі па пнях, імшарках,
Па аблоках, па траве.

"Ты здалёку,

ды здалёку

Я пазнала — знаю, чый..." —

Затрасе хвостом сарока,

Ні схавацца, ні ўцячы,

Усё роўна апярэдзіць,

Вестку першай прынясе:

"Вы чакалі?

Едзе, едзе!" —

Будуць ведаць дома ўсе.

І пакуль пад нізкай брамкай

Ў ціхі двор свой сум вядзеш,

І пакуль руку на клямку

Зной прывычна ты кладзеш,

Забываеш, што так доўга

Ты ляцеў у гэту ціш:

Ўсё на месцы —

і дарога,

і сарока,

і гладыш...

"Полымя" № 9, 1982

Еўдакія ЛОСЬ

Цалую ручкі сынавы малыя...

Я ведаю: яны не будуць злыя!

Калі адкінуць прэч —

дык загароду,

Што ляжа на дарозе перашкодай.

Калі паднімуць —

вартае таго,

Калі абдымуць —

любое яго...

Не прывітаюць ручанькі благага,

Не папіхнуць няўважліва слабога

І, як спазнае кошт жыцця нябога,

Не разаб'юць нічога

дарагога...

Цалую ручкі цёплыя, малыя...

Ім гладзіць валасы мае сівыя...

"Полымя" № 3, 1964.

Чарга па аўтографы да Еўдакіі ЛОСЬ. 1973 год.

ПОЛЫМЯ

-часопіс

80 год

«ПОЛЫМЯ» № 11—12 2002 ГОДА

Часопісу "Полымя", яго 80-гадоваму юбілею, прысвячае верш-оду Казімір Камейша.

Падымі,
як некалі,
спрасонку
І вярні ў далёкі год мяне.
Водсвет твой, што залаціў
старонкі,
Ясна так на твары палымнеў.
.....
Як святлом праменіць
наша мова,
Так і ты не гаснеш праз гады.
Беражэш ты слова песнярова
І зачын шануеш малады.

Напэўна лепш не скажаш пра часопіс-юбіляра, часопіс, якому лёсам наканавана быць флагманам беларускай літаратуры. Чытачам, якія "абрывалі" рэдакцыйныя тэлефоны пасля выхаду ў свет 9—10 нумара, паведамляем, што заканчэнне рамана Міколы Кусянкава "Хмель каля вольхі" вы прачытаеце яшчэ да Новага, 2003 года!

Зноў на старонках часопіса "Чаргаві" Ганада Чарказяна ў перакладзе Алы Кананелькі. Чытаем чатырохрадкоўі паэта і хочацца сказаць не "Чаргаві", а Чарказянаўская мудрасць. Зрэшты мяркуюць самі:

"На волю пушчаны зямныя
ўсе істоты.
На ланцугу — адзіны чалавек.
Скажы, без працы — хто ты?
Без рабства, звыклага навек?"

Анатоль Казлоў зноў заявіў аб сабе новай апавесцю "Раздарожны саракоўнік". Цяжкая ноша — жыццё! Словамі можна ўсё патлумачыць — і добрае і не зусім, але ж калі застаешся сам-насам, якраз слоў і не хапае. І тады ў галоўнага героя Антона Яновіча ўтвараецца свой свет, асабістае, часцяком містычнае, бацанне падзей і ўчынкаў. І як вынік — філасофскае: "Хоць раз за жыццё, ды трэба наступіць на свой цень". Навум Гальпяровіч прапаноўвае чытачам новыя апаведы з цыкла: "Шляхі і вяртанні".

Два аповяданні Паўла Місько пад агульнай назвай "Першае і адзінае" чытаюцца на адным дыханні.

Да 120-годдзя Якуба Коласа прапанавалі свае артыкулы Васіль Жураўлёў, Аляксей Рагуля, Ганна Запартыка.

Прыхільнікі паэзіі пазнаёмяцца з новымі творамі Леаніда Яўменава, Мар'яна Дуксы, Валянціна Лукшы.

Віктар ПРАЎДЗІН, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Полымя"

Таіса БОНДАР

РАГНЕДА

(з паэмы)

***

Суджана — не разгуджана...
Гужам, гужам — дайгія дні.
Перакочваецца жамчужнай
сонца ў кожнага ў далані.
Але высь патыхае холадам,
і ўздываецца пыл да хмар,
і, праз міг, раздрабілі молаты
цішыню, і свой першы ўдар.
Стала цёмна. Маланкі — навісцю.
Шлях, як конь, устаў на дыбы.
Застагнала зямля. Чапляліся
за яе, цяжкую, дубы,
каб адзін з адным, паміраючы,
усім тром абняцца галлём...
Стала чорна. Вухнуў за далеччу,
прыпазніўшыся трохі, гром.

***

Бом! Бом!
Бом! Бом!
Біла
ў Вялікае Біла
трывога —
далё
за клубом
пылу халоднага
ўкрыла дарогу.
Вораг ішоў.
Гора
пагоркамі горбіла
вёрсты.
Крык старажоў
доўга стрыножвала
кожная
ростань.
Бом! Бом!
Бом! Бом!
Біла
ў Вялікае Біла
надзея.
Тут, за гарбом
бору, не злыбеда
раніцу дзее.
Горад гудзе.
Рана
трывога сабрала
ля вечных
полацкіх сцен
вояў
і люд яго вольны
на вечы.
Бом! Бом!
Бом! Бом!
Біла
ў Вялікае Біла
змаганне.
Нельга рабом
жыць на зямлі сваёй
побач з багамі!
Мала мячоў? —
ёсць жа

на кожным падворку
сякера.
Як крумкачоў,
ворагаў? —
вораг іх гора
не мераў.
Веча...
Бом, бом, бом!..
Паб'ём
прышлых чужынцаў
альбо памром —
сеча! Сеча!

***

Не вецер хмару ўсё ніжай сцэле,
а хмара стрэлы ўсё бліжэй сее,
а стрэлы раці на раці гоняць,
мячы ў цяжкія шаломы звоняць.
З шаломаў збітых п'е не нап'ецца
другое — трэцяе ўжо! — дасвецце.
П'е не нап'ецца, патолі просіць:
смерць не шаломы — галовы

косіць,
і топчуць коні іх капытамі...
Зямлю да горада ўкрыць
не шчытамі —
касцямі ў сечы палеглых вояў.
Не зваяваны адвага й воля:
мячы ў чужыя шаломы звоняць,
кроў чуюць, быццам дзічэюць
коні —
храпуць, ірвуцца з-пад ліўня
стрэлаў
без седака

ці з абвіслым целам...
Ярчэй, трывожней палае неба.
Што ж, абы славе не быць
ганебнай!

У Рагвалода — меч харалужны,
сыны, два воі...
Іх смерці мужнай
ірвайся ўперад, насустрэч

дзідам —
за вольны Полацк свой, за волю...
Не сонца ўпала дубам на голле —
апошні, ссечаны, на сонца падаў,
і тухла, тухла яно. І праўда,
слабей чуваць, як зямля ўздывае,
смялей груган над зямлёй кружляе.
Да сценаў полацкіх крыві
хапіла —
і не было каму ўжо біць у біла.

***

О, чорны пасеў...
Спіць гэтулькі люду!
Калі яшчэ ўсё
аплаканы будучы?
Ці будучы? І кім?
Пакуль яшчэ сховам —
пасняк ля ракі,
і побач — ахова...
Пакуль яшчэ ў іх
ёсць нітачка шляху...
А мала жывых,
дык мала і страху.
Ці ж для крывічоў
чужынцы не ў памяць?

Князёўну з мячом
шчыльней абступаюць.
Скрываўлены шлях
пятляе з палону.
О, страшны пасаг!
Шаломы, шаломы...
Палон?! Вось ён, час
знявагі, няволі!
Загналі. Якраз.
Не выкаўтнуць болю.
Яна ўжо адна!
Яе Валадзімір
Касой да сядла
прывяжа, абдыме
за шыю каня
пад клік пераможны...
Рашуча яна
намацае ножны.
І бліскае нож,
і падае цяжка
каса яе ў дождж
пылінак бязважкіх —
ва ўсіх на вачах,
пад шэпт захаплення! —
крануўся пляча
бярэмак праменняў,
рассыпаўся ўкруг
і высвеціў вецер.
І распачы рук
ніхто не прыкмеціў.
Нявольніца?

Што ж
маўчыць наўгародзец?
У грудзі б той нож! —
апошняя з роду...

***

Занадта наблізіла далі?
Магчыма. Ды толькі яны
світалі, упарта світалі
так блізка — я чула званы,
і пацеры з вуснаў Рагнеды,
і крокі ў яе за спіной...
І сум мой не ведаў, не ведаў,
што час паміж намі — сцяной,
што ён і магілы не знойдзе
пасля, як адпусціць мяне
і, ціха ўздываючы, пойдзе
па той абышэлай сцяне.
Дзе хмары дажджамі заслалі
парослы стагоддзямі груд,
сабор Ізяслава — Заслаўе! —
напоўніць загадкавы гуд.
Нібыта пустая званіца
раззвоніць далёкія дні,
хоць іх

на музейных паліцах
не ўгледзец — чарэпкі адны.
А я... Я нядаўна адкрыла:
у сэрцах (хай толькі ў адным!)
у кветкі прыбрана магіла —
яе не зруйнуюць гады.
А значыць, і памяць. І памяць...

Занадта балючы мой сказ?
Магчыма. Усе, хто — за намі,
палеглі.

Каб збыцца — у нас.

"Полымя" 1983 г.

Тры паэты, тры сяброўкі (Раіса БАРАВІКОВА, Яўгенія ЯНІШЧЫЦ, Таіса БОНДАР) на адным з пісьменніцкіх з'ездаў. 1981 г.

Яўгенія ЯНІШЧЫЦ

ЯЛТА — 1917

Чысты пагляд васілька.
Ціха журыцца радзіма.
Роднае поле радка
Ці не з табою, Максіме?

Чую, як мора шуміць.
Хваля тугі не адніме.

Хочацца верыць і жыць
Ці не табе, Максіме?

Белай самоты сцяна,
Дай яму лёту і сілы!
Ці не з журбы Лесуна
Ў Лебедзя гордыя крылы?..

Скруха душу апячэ,
А ці уздыме нягода?
Гэта спяшаецца Чэсць
У абарону народа.

Смерць, ты цікуеш дарма.
Белых галінак кіпенне.
Смерці ў Паэта няма —
Ёсць Нараджэнне!

Песняй абвостраны слых —
Чуеш, Максім? — не ўмірае!
Сёння з Табой. І для ўсіх
Зорка Венера світае.

"Полымя" № 12, 1981

Раіса БАРАВІКОВА

***

...А раніца прарвала ліўнем лета,
і на паляне ў рост пайшла трава.
За хмарай шызаі неба сінява...
Я і такім пачаткам дня сагрэта.

Затканы ліўнем сцезжкі і дамы,
пераспяваць прыроду я не ў сіле,
хоць і ў слабога вырастае крылле
ад думак, што зліліся лёгка
ў "Мы"...

Здалося, што па Вашаму загаду
зляцеліся да вокнай галубы
і, нібы кліч прызыўнае трубы,
азвайся спеўна гом з-за далягляду.

І ўпершыню баяцца вусны вуснай.
"Мы..." — выдыхае трапятліва
рот...
Жыццё — тартак, няспынны
калаўрот,
зноў толькі думкай цешуся
спакуснай.

Шырзе неба ў вокнах ад святла,
спльывае хмара дымнай павалокай...
Прачнуўся муж, пытае:
"Дзе была?"
адказваю: "Вярнулася з аблокаў".

ДЗВЕ ГАДЗІНЫ НАГАВОДНЯЙ НОЧЫ

Не д'яблік з чараўнічай табакеркі,
а вечар шчодры ўсім раздаў дары...
Дзяўчынкам — лалькі,
хлопчыкам — цукеркі,
а мне — твая пяшчота да зары.

Сукенак жар, усмешкі, як пагоня...
Сярод знаёмых твараў ты адзін,
хто раскажаў маёй душы сягоння
ўсю радасць святую дадзеных гадзін.

Магу смяяцца, лёгенька кружыцца
пад позіркам, што ўзнёс мяне
да зор...

Ці поўні бляск, ці цацка
заіскрыцца,
у позірку — адчайнасць і дакор...

"Люблю цябе..." — выводжу
на сурвэтках,
люблю, люблю... Хацелася б —
заўжды.

І твар хаваю ў папяровых кветках,
і чую пах пяшчотнай рэзеды.

"Полымя" № 3, 1986

НЕ ТОЛЬКІ РАДКОМ БІАГРАФІ..

Незадоўга да таго, як сабраўся сесці за пісьмовы стол, запыніў мяне дашнік. Пільна вывучаючы мае бывалыя "правы" кіроўцы, запытаўся:

— А працуеце дзе?

— У "Полымі"! — механічна адказаў я.

— Едзьце! — махнуў ён рукой.

Паехаў я і яшчэ доўга здзіўляўся: "Чаму ж яго больш нічога не зацікавіла ў тым адказе?" Для мяне вунь адразу колькі згадак!

Згадаў той, не такі ўжо і блізкі, 1962-і, шчаслівы, студэнцкі. І сябе ў ім, нясмелага, нават дзікаватага пушчанца, які ніяк не можа звыкнуцца з крыклівымі звычкамі спакусніцы-сталіцы. Як і большасць нашых філфакаўцаў "захапляюся" вершамі. Пішу іх наватна лекцыях. А па рэдакцыях хадзіць, ну, зусім не маю смеласці. Але неяк сябра Рыгор Семашкевіч, з якім жылі ў адным інтэрнацкім пакоі па вуліцы Свардлова, падгаворвае наведання ў "Полымя".

— Ты што? — заўпарціўся я. — Бяры ніжэй. Можна — "Бярозка", "Маладосць"?

— Пойдзем. Я там усю рэдакцыю ведаю. У Маладзечне ў нас была сустрэча... — пераканаў сябра.

І пайшлі. Не ведаю, як Рыгор, а я ішоў і ад страху не чуў пад сабою ног. Не памятаю, як адчынялі дзверы, як пераступалі парог. А ўсё астатняе памятаю добра.

Гэта быў той самы, вялікі пакой рэдакцыі, у якім сёння месціцца наша бухгалтэрыя. Вокнамі сваімі ён глядзіць на гаманкую вуліцу Захарава. Ветліва пасміхаючыся, нават прыўзняўшыся з-за стала, як добрых знаёмых, павітаў нас Анатоль Вялюгін. Магутны, прыгожы і малады. Рыгора Семашкевіча ён пазнаў адразу:

— Во і маладзечанскі хлопца.

Ну і памяць жа ў яго, падумалася мне, некалі аднойчы пабачыў нейкага хлапчука, а памятае. Заўсміхаўся і маўклівы Максім Танк, тады галоўны рэдактар "Полымя". Сядзеў ён справа, за вакном, ля самай сцяны, дзе потым сядзелі ўсе галоўныя. Пачаліся распыты пра вучобу, бацькоў, ну і, вядома ж, пра вершы.

— Ну, калі завіталі, то напэўна ж з вершамі, — ужо зусім па-свойску сказаў Максім Танк.

Нясмела выцягвалі мы з-за пазухі, складзеныя папалам, лісткі з вучнёўскіх сшыткаў з нашымі вучнёўскімі вершамі. Чытаў іх Анатоль Сцяпанавіч тут жа пры нас, раз-пораз пацягваючы цыгарку, хітравата жмурачы правае вока. А я дрыжэў, я чакаў прысуду.

— Добра, хлопцы, пішце. А гэта, — паказаў ён на некалькі лісткоў, — надрукуем.

Заставалася чакаць. Ды ў тое, што вершы надрукуюць, мне зусім не верылася. Чаго захацеў?! Ды хто я ўрэшце такі? Студэнт, першакурснік. Вунь, людзі з кнігамі, члены пісьменніцкага саюза, і то не могуць патрапіць на старонкі "Полымя".

Прайшло не так і многа часу, і ў тым жа, 1962 годзе, некалькі маіх вершаў часопіс надрукаваў. Радасці маёй не было межаў. Нясціпла такое казаць, але ў тых "палымянскіх" васьмідзесяці хоць неяк мільганулася і сорок маіх.

І сёння не магу зразумець, за што так упадабаў нас строгі і патрабавальны паэтычны настаўнік. Больш таго, мы, здаецца, назаўсё-

ды пасябравалі з ім. Падкупляла ў настаўніка тое, што ён, старэйшы, з маладымі размаўляў і паводзіў сябе як роўны з роўнымі. Хоць не памыляўся і аўтар эпіграмы, калі пісаў: "Заўсёды ён мужны і стойкі, не кожнаму цісне руку..." Сяброў ды і прыліпал у яго было многа. Адных ён рэзка адпрэчваў, а іншых яшчэ больш прывязваў да сябе сваёй, наросхрыст, — адкрытасцю.

Неўзабаве Анатоль Сцяпанавіч гасцяваў у нас у інтэрнаце, наватзачаваў. А назаўтра (махнуў рукой я на заняткі) мы ледзь не цэлы

Это было нечто вроде Кустарной мастерской: Враги возрастали В геометрической прогрессии Оклад, из-за которого Я пошел заведовать, Уходил на угощение Обиженных мною друзей.

Скажу шчыра, працаваць у часопісе было не так і проста. Галоўны рэдактар Кастусь Кірзенка сустракаў мяне кожны дзень толькі адным пытаннем:

— Дзе сучасны літаратурны працэс?

А. ВЯЛЮГІН у Каралішчавічах. 1975 г.

дзень правандравалі па рэдакцыях, забрылі на кінастудыю. У Доме друку "адмірал паззі" (ганаровая мянушка пазта) атрымаў ганарар і тут жа па пошце адправіў грашовы перавод маці, якая жыла тады на Віцебшчыне. Гэта, апошняе, мне асабліва спадабалася і заўсёды згадвалася, калі я атрымліваў хоць нейкія капейкі за свае творы.

Доўгі час я працаваў на Беларускім радыё. Што й і казаць, засядзеўся там. Гэта заўважыў і Анатоль Сцяпанавіч.

— Давай да нас, у "Полымя", — сказаў ён неяк. — З Кастусём я перагаварыў. Восенню 1979 года мяне залічылі ў штат рэдакцыі, аддзел крытыкі і літаратуразнаўства. Ганарова, але і адказна. Тут мне зноў прыгадаўся дашнік, але ўжо таго часу. Калі я аднойчы дужа груба парушыў правілы руху, ён, як і сённяшні, дапытваўся:

— А дзе працуеце?

Адказ "У "Полымі" быў для яго недастатковым.

— А кім? — дапытваўся ён.

— Загадчыкам аддзела крытыкі.

— Як жа так? — ушчуваў ён мяне. — Іншых крытыкуеце, а самі парушаеце...

Ведаў бы ён, каго я крытыкую.

На мой рабочы стол Анатоль Сцяпанавіч адразу ж паклаў лісток з любімым вершам Яўгена Вінакурава. Гэтыя радкі настаўнік мой даволі часта цытаваў у застоллях. Я добра запамніў радкі:

С двух до пяти

Я сидел за столом.

И делал себе врагов.

Ну і даўся ж той "працэс" мне ў знакі. Усе мае цікавыя гістарычныя матэрыялы, якія ляжалі на рабочым стала, не ішлі ў залік. Пра "літаратурны працэс", калі і пісалі, дык два-тры аўтары. І я ўжо загадзя ведаў, што яны напішуць.

І ўсё ж праца ў старэйшым часопісе была для мяне школай патрабавальнасці, рэдактарскай уважанасці, тактоўнасці і прынцыповасці. Бачыў я, як даводзіў "да кандыцыі" вершаваную "прадукцыю" Анатоль Вялюгін, перапісваючы ледзь не кожны радок ужо масцітых аўтараў, як шчыраваў аддзел прозы пад кіраўніцтвам Івана Пташнікава, як шліфавала фразу таленавіты стыліст Лідзія Карамзава. Патрабавальнасць, як зразумей, я павінна вынікаць з самой заклапочанасці пра стан літаратуры, пра аўтарытэт выдання і ні ў якім разе — з нейкіх "павеваў", неўгуморства.

Хочаш таго ці не хочаш, а ў біяграфіі тваёй мусіць быць запісана: "Працаваў у рэдакцыі часопіса "Полымя". Суха, мала. Толькі я адзін ведаю, што тое для мяне значыць.

Рэдакцыя, як і чытач, жыве чаканнем. Чакаеш: адчыняцца дзверы — і на стол ляжа твор, які стане з'ява новага стагоддзя. Такое, на жаль, здараецца рэдка. За восемдзесят палымянскіх гадоў такое здаралася. Будзем працаваць і спадзявацца на тое. Дык не спяшайся, дарагі Часе, пакуль цябе даганяюць геніі.

Казімір КАМЕЙША

ПОЛЫМЯ

-гасаніс

80 год

«ПОЛЫМЯ» — 2003

З першага нумара мы пачынаем друкаваць раман Уладзіміра Гніламедава. Вось што сам аўтар распавёў пра новы твор:

«Я не прымхлівы, і ўжо не раз раскажыце чытачам пра задумку напісаць хроніку беларускага лёсу ў XX стагоддзі. У яго аснове — аповед пра свой род і народ, пра Берасцейшчыну, дзе я нарадзіўся, пра Беларусь і ўвесь свет. Адзін з раманаў гэтай хронікі я ў свой час прапанаваў для часопіса "Полымя", і ў наступным годзе першая частка мае быць надрукаванай. Раман скончаны цалкам, назва — "Бежанцы".

Гаворка ідзе пра бежанцаў 1915 года, якія пры набліжэнні руска-нямецкага фронту (калі немцы ўзялі Варшаву), у прымусовым парадку, прыхапіўшы такі-сякі хатні скарб, падаліся большай часткай на Усход, у Расію.

Гэта, уласна кажучы, тэма купалаўскіх "Паязджанаў", якія, гнаныя лёсам, апынуліся ў вялікай няпэўнасці і ў рэжыме неакрэсленага хранатопу, шукаюць па свеце ратунку і прыстання.

Купала — касміст, нам такога не дадзена, хаця мы і пазіраем у яго бок, карыстаемся яго ўрокам... Што тычыцца маіх паязджанаў-бежанцаў, дык яны ў пошуках часовага прытулку трапілі ў Борскі павет Самарскай губерні — гэта, значыць, ажно за Волгу, у чапаўскія мясціны, дзе потым і разыграўца крутыя падзеі рэвалюцый, грамадзянскай вайны, шматлікіх паўстанняў і, нарэшце, вялікая засуха і голад 1920—1921 гадоў.

Усяго гэтага напоўніцу паспыталі і мае героі. Прабылі яны там не многа не мала — амаль сем гадоў і вярнуліся толькі летам 1922 года. Перабылі і вайну, і рэвалюцыю, і белацхаў, і Калчака, і Сапажкова (быў там такі сялянскі правадыр), і яшчэ і яшчэ.

Чалавеку на канавана жыць і ён жыве — ці то вайна, ці рэвалюцыя, ці што іншае.

Раман "Бежанцы" складаецца з пяці частак.

Алесь Савіцкі прапануе чытачам раман "Пісьмо ў Рай".

У першай палове 2003 года "Полымя" працягвае друкаваць "Начныя ўспаміны" І. Шамякіна, будзе надрукаваны раман Л. Левановіча "Бесады цячэ ў акіяна". Пабачыць свет апавяды К. Камейшы "Паміж кубкам і вуснамі"; апавесці: Ф. Сіўко "Угліс", А. Кудласевіча "Пераход", В. Гардзея "Патон на вясковых могілках". На старонках часопіса вы пазнаёміцеся з апавяданнямі А. Ждана, С. Явар, С. Сцяпана, Ю. Нератка, В. Кадзетавай, А. Кірвеля, Я. Конева. Шырока прадстаўлена паэзія. З новых вершамі выступаюць: В. Шніп, М. Башлакоў, С. Варонік, С. Шах, З. Дудзюк, А. Салтук, В. Ярац, В. Кустава, М. Шабоўіч, Н. Гальперовіч і іншыя.

Падпісная цана

Індывідуальная (індэкс — 74985) на 1 месяц — 2500 рублёў, на 3 месяцы — 7500 рублёў, Ведамасная (індэкс — 00141) на 1 месяц — 3500 рублёў, на 3 месяцы — 10500 рублёў.

Віктар ПРАЎДЗІН, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Полымя"

Раман Уладзіміра Гніламедава "Бежанцы" складаецца з пяці частак ("Усход", "На вайне і ў тыле", "1918", "Новыя выпрабаванні", "Да дому").
"ЛіМ" прапануе ўрыўкі з 1 часткі рамана "Усход", які пачне друкавацца ў часопісе "Полымя" № 1 за 2003 год.

За адступаючай рускай арміяй сунуліся немцы і падступалі ўжо да Баранавіч. Наперадзе ўсіх рухаліся бежанцы.

— Язджайце ў Бранск! — загадалі «старшому», і той папёр далей сваіх «падначаленых».

Ехалі, міналі палі, пералескі, часам пустыя паселішчы. У вялікіх гнёздах, што былі на прыдарожных дрэвах, стаялі, пазіраючы на бежанцаў, буслы.

Кірыла ўжо даўно не здымаў з сябе рудога панашанага кажуха і рэдка злазіў з воза. У твар біў марозны вецер, адчувалася набліжэнне зімы. У пералеску абознікі спыніліся на прывал.

— Ажно косці за ўсю дарогу растрэла! — паскардзіўся Кірыла і памалу ссунаўся з воза.

— Замарыўся дзядуля наш, — паспачувала Марыя.

Кірыла пра нешта думаў, жуочы пустым ротам. Можна, прадчуваў, што дажывае апошнія дні. Вецер варушыў яго барадой і рэдкім сівым валоссем.

ты, дзядуля, колькі яго помнілі, заўсёды быў сівы.

— А цікава — што ж там усё такі на тебе? — сказаў ён як бы самому сабе.

Аддыходзіў на той свет пры памяці, у поўнай свядомасці, хоць кожны ўдых даваўся з намаганнем:

— Глядзіце, дзеткі, каб назад вярнуліся, чакае яно, чакае...

Потым спыніў погляд на ўнуку:

— Вернешся, дык помніш, дзе мы з табой закапалі плуг і барану?

— А як жа! Помню!

Сямейнікі бачылі, што дзядуля ўжо як бы і не змагаецца са смерцю, адчуваючы, што яму лепш памерці, чым мучыцца і замінаць ім і іншым людзям на іх гэтай пакутлівай дарозе. Ноччу ён яшчэ знайшоў у сабе сіпы ўстае, злезці з воза, пастаяць, паўзірацца ў зорнае неба над галавой, якое ўжо адбірае ў зямлі яе апошняе цяпло. Памёр ён пад раніцу. Вочы закаціліся пад павекі, дыханне аслабла, хрыпы спыніліся. На змоглы твар лягла пячатка нейкага самага апошняга прызнання, якое ён ужо не змог перадаць людзям, хоць і вельмі, як паказалася ўнуку, ха-

Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ

У С Х О Д

— Хутка Бранск, там у поезд сядзем, — сказаў унук. Ён ведаў, што стары надта хацеў праехацца ў поездзе. Ніколі не ездзіў.

— Я ўжо ў той поезд, пра які ты гаворыш, унучак, не траплю. Мяне свой поезд чакае...

Пад'ехалі яшчэ нейкія падводы. Такія ж самыя, відаць, бежанцы. Пачаставалі прускаўцаў сапам, дастаўшы яго з кошыка, падвезанага пад возам.

Прыстаўлены да прускаўцаў «старшой», які аказаўся неблагім чалавекам, падышоў і спытаў Кірыла:

— Колькі вам гадоў?

— А я не ведаю, — паціснуў плячыма стары і дадаў: — А нашто ведаць?

«Старшой» не то прысвіснуў, не то ўздыхнуў.

Захінула вада. Прускаўцы чэрпалі яе з чыгуна кубкамі і, хукаючы на кіпень, запівалі ім нішчымую яду.

— Калі есці хочацца, то смерць яшчэ далёка, — сказаў Кірыла.

— А Пракоп знік, ды і Шведаў няма! — хмыкнуў Трахім, не вымаючы з кішэнняў рук. Мусіць, грэў іх там.

— А Відэрка з Каленікам у Ліпніках засталіся! — у тон яму заўважыў Галёнка. Вострыя складкі ля яго носа яшчэ больш паглыбіліся.

— Хітрыя! Паўцякалі! Не тое, што мой дурны Багдан, — завіскацела Ламакава Апрачка, але яе ніхто не падтрымаў. Усе маўчалі, і яна змоўкла.

Апошнім часам Кірыла стаў цэнтрам прускаўскага гурту. Стары прадчуваў, што набліжаецца канец жыцця, надта не хацелася пмірацца на чужыне, класці косці далёка ад бацькаўшчыны, ад магіл сваіх родных і блізкіх. І яшчэ. Жыў ён заўсёды з думкай каб нікога не чапаць, нікому не станавіцца ўпоперак дарогі, не прычыняць клопату, а цяпер васьм дзядзвецца... Што ж, такі, пэўна, лёс. Але жартываў да апошняга часу. Днём, пачуўшы, як сварыцца Апрачка з Пятром, засмяяўся:

— Калі жонка з мужыком сварыцца, дык у гаршчку трасца варыцца.

Ноччу, расплюшчыўшы вочы, папрасіў:

— Вады прынясі, Марыя!

Нявестка прынесла кубак вады. Кірыла абхапіў яго абедзвюма рукамі і пачаў прагна піць, разліваючы ваду на бараду і грудзі.

Унук паглядзеў на дзедка:

— Баліць?

— Н-не... Як табе сказаць...

Кірыла, мусіць, хацеў знайсці патрэбнае слова, але не знайшоў і змоўк. Дыханне яго рабілася ўсё больш сухім і адрывістым.

З таго боку, куды кіраваўся іх шлях, падзьмуў моцны вецер. З-за хмары выліснула сонца, зайграла на Кірылавым кажуху.

— З неба буду на вас глядзець, — паабяцаў ён.

Усе пасталі вакол воза, на якім ляжаў Кірыла, углядаліся ў яго аблічча. Твар старога ссохся, нос завастрыўся, задраўся ўгару, яшчэ больш пасівелі барада і вусы. Зрэш-

цеў. На барадзе застыла не то буйная расінка, не то скупая слеза. Тоня з Фядоркай, плачучы, глядзілі сіваю дзядуліну галаву.

«Кірыла — праўдзівы чалавек», — унук успомніў сказаныя некалі Кузёмкам словы. Марылін твар быў таксама мокры ад слёз.

— Наканавана ўжо так, — уздыхнула яна.

Яшчэ мацней заплакалі дзядзяткі і Лявон разам з імі, не баючыся слёз і па-дзіцячы выціраючы іх кулаком. Чамусьці ўспомніў, як ён тапіўся ў Вялікіх Азёрах, у Амерыцы. Дзівак, ён думаў, што так невыносна цяжка, як было яму тады, больш ужо ніколі не будзе. Але не. Цяжакасцей тых, як відаць, хопіць на ўсё жыццё. Лёс на іх не скупы.

Сышліся, хто быў, моўчкі спачваючы бесплатольнай роспачы сямейнікаў. У суседняй вёсцы выпрасілі дошак, збілі такую-сякую труну. На вясковым пагосце выкапалі магілу і пахавалі. На магілу Кужалі высыпалі з мяшэчка жменьку прускаўскай зямлі, якую Кірыла, быццам ведаў, што памрэ на чужыне, узяў з сабою.

І застаўся прускавец на чужых могілках, пад убогім крыжам, у гэтым незнаёмым далёкім краі.

...Яны паехалі далей. У Бранску нарэшце селі на поезд. Конь Цыганчык падбіўся канчаткова і больш ісці не хацеў.

Вайсковая камісія заплаціла за яго і за воз. Кужалі і іншыя прускаўцы атрымалі білеты і, дарэшткі змардаваныя, прываліся на перон.

Гамон гаварыў, як звычайна ў нос, гугнявіў:

— Вундзека апунуліся. Што ж гэта з намі будзе?

Вакзал жыў сваім жыццём. Па пероне бегалі насільшчыкі, слугуючы пасажырам; паважна сюды-туды прайшоўся жандар з аксельбантамі. Пачыналася пасадка.

Вагоны зялёнага колеру — пасажырскія, трэцяга класа. Народу набілася поўна. Усюды прыткнуты рэчы: мяшкі, скрынкі, чамаданы, кошыкі, вузлы. Камендант поезда — дзядзёла чыгуначнік у пацёртым шынялі — ледзьве праціснуўся ў вагон.

— Гараджане будуць жыць па гарадах, а вяскоўцаў мы накіроўваем пераважна ў сельскія мясцовасці, — абвясціў ён.

Насупраць Лявона сядзеў чалавек з сярдзітым тварам.

— У Маскву не пусцяць. Масква забіта бежанцамі і салдатамі, — сказаў ён тонкім і прарэзлівым, як у жанчыны, голасам.

— Маскву аб'едзем з поўдня, — дадаў яшчэ нейкі знаўца чыгуначных маршрутаў.

— А ўчарась — слыхалі! — шпіёна пымалі, — зноў загаварыў чалавек з сярдзітым тварам. — У манаха пераапрашуўся!

— Ой! Няўжо? — не паверыла Гамонава Матрона.

— Вот табе і ой!

— Нашто нам тыя сербы былі, што палезлі за іх у вайну! — уздыхнуў хтосьці з пасажыраў.

— У цябе не спыталі! — чмыкнуў на яго чалавек з сярдзітым тварам. — Панімаць надо! Брацця!

Азвалася Тупчыкава Гапа:

— Я свайму казала: «Давай у лес звернем!». Не захацеў — дурань!

— Ну, нашто ў лес? Рускія людзі добрыя! — супакоіў чалавек, што сядзеў насупраць Лявона.

— Лепш, чым у Расіі, нідзе не знойдзеце, — пацвердзіў знаўца чыгуначных маршрутаў, быццам ён і сапраўды ўсюды пабываў і ўсё ведае.

Неўзабаве поезд рушыў. Наперадзе была Калуга.

Марыя прыгледзелася да Тоніных чаравікаў:

— Доню, а ў цябе на чаравіках шнуркі развязаліся.

Дачка нагнулася і паправіла шнуркі.

— Мама, а можа, усё гэта сон? — сказала яна і ніякавата паціснула плячыма.

— Што — сон?

— Што з намі адбываецца.

Марыя глыбока ўздыхнула:

— Каб жа, як ты кажаш, сон, а то ж не...

— Далёка нешта вязуць нас. Няўжо гэта немец ззаду наступае? — не то спытаў, не то проста ўголас падумаў Аляксей Галёнка.

— Не, — не пагадзіўся з ім хтосьці з пасажыраў, — вязуць, відаць, туды, дзе прасторней, дзе людзі жывуць багацей.

Прускаўцы наставілі вушы, услухоўваючыся ў размову.

— Ды ззаду, напэўна, іншыя, такія ж гартнікі, падпіраюць! — сказала Марыя.

У поезде бежанцы апынуліся ўпершыню, і здавалася ім, бег ён так хутка, што немагчыма было агледзецца і зразумець, дзе яны знаходзіцца. Насустрач ляцелі тэлеграфныя слупы, лясы, хмары, станцыі, вакзалы. Быццам нейкая касмічная кругаверць. Рэзка крычалі гудкамі сустрэчныя паязды. Ноч змяняла дзень, а дзень ноч. Праваднікі тапілі, і ў вагоне было цёпла, як у хаце. Прускаўцы не заўважылі, як паснулі, прыткнуўшыся да клункаў, а калі працнуліся, дык аказалася, што Калугу даўно ўжо мінулі. За акном бегла, трывожна кружылася чужая зямля, нібыта пытаючы бежанцаў: «Куды вы? Куды?»

На нейкай станцыі цягнік спыніўся. Прускаўскія мужчыны вышлі з вагона асвятляцца. На шльпдзе станцыйнага будынка красавалася дзвюхгалова арол, а на сцяне відаць быў напалавіну сцёрты надпіс: «Не пейце сырой воды». Якая станцыя — невядома. Уздоўж чыгуначнага палатна рабочыя ставілі на зіму супрацьснежныя шчыты. З прускаўцамі параўнялася простага выгляду, але па-святочнаму апраўтаная жанчына з тварам, абсыпаным рабаціннем.

— Якая ўжо гэта губерня, цітку? — запытаў у яе Трахім.

— Калужская, мілай, — адказала жанчына.

— А станцыя якая? — набраўся смеласці Пятро Ламака.

— Цаплява.

— Дык якое ж сёння чысло? — разам з усімі пасмялеў і Гамон.

— Сёння свята вялікае — Казанскай Божай Маці, — патлумачыла жанчына і паглядзела на прускаўцаў, як на дзівакоў.

Лявон з Галёнкам і Тупчыкам забеглі ў станцыюны буфет, купілі каўбасы і хлеба. Чутно было, як у суседнім памяшканні нехта гаварыў па тэлефоне: «Ало! Ало!» Тут, на станцыі, можна было раздабчыць гарачай вады, і яны кінуліся ў вагон па посуд. Да сваіх вярталіся не з пустымі рукамі: да каўбасы і хлеба была яшчэ і гарачая вада.

Поезд лягнуў буферамі і ўжо амаль адыходзіў. У тамбуры Лявон убачыў Ганну, якая ўсхвалявана прыспешвала землякоў:

— Людкове! Лявонка! Хутэй! Ой, Божа мой, поезд адыходзіць! — сама ж выйшла на перон, чакаючы, пакуль сядуць марудлівыя вяскоўцы.

Пасажыры звярнулі ўвагу на кволую дзяўчынку, якая адбілася ад сям'і і шукала бацькоў і сястрычку. Яе правялі па вагоне.

— Дзе іх знойдзеш! — паспачувала Марыля. — Можна, яны не ў гэтым нават цягніку.

Тым часам поезд ужо рушыў, застукалі аб рэйкі колы.

— Ганны няма! — зірнуўшы вакол сябе, устрывожылася Апраска.

Усе заўважлі, як Трахім рэзка кінуўся ў канец вагона, у тамбур, дзе, мяркуючы па ўсім, павінна была знаходзіцца жонка. Цягнік стаў набіраць ход.

Лявону здалося, што знадворку данёсся чыйсьці ціхі, пакутлівы ўскрык. Ён прыслухаўся.

— Зарэзала! Зарэзала! — пачулася з надворнага боку.

— Жанчыну! Жанчыну!

Усе ўстрывожыліся, і людзі не маглі нават уцяміць, што ж там здарылася.

— Хто ж гэта? — угнуў галаву ў плечы Гамон.

Сярод прускаўцаў на момант запанавала маўчанне — усе як панямелі.

— Ганна, Ганна-а! — першай закрычала Марыля, як бы пра нешта здагадаўшыся. За ёй залямантавалі астатнія.

Поезд спынілі. Прускаўцы кінуліся да выйсця.

— Папала пад калясо, — паціскаў плячыма і нібыта ў чымсьці апраўдваўся Гамон.

Так, гэта была Ганна. Гэта яна трапіла пад колы цягніка. Усе патрупялі — настолькі нечаканай і недарэчнай была смерць. Калі яе даставалі з пад цягніка, цела было раскрасана і знявечана коламі, і толькі твар заставаўся чысты, амальне крануты. Толькі, як заўважыў Лявон, крыху надарвана ніжняя губа, як бы ад апошняга натужлівага крыку аб паратунку. Цяжка і надрыўна галасілі жанчыны.

Ад нечаканасці Лявону перахапіла дых, і ён ледзьве не самлеў.

Збоку ў паравоза вырвалася цэлае воблака белай вільготнай пары, ахутаўшы ўсіх, хто стаяў побач. Неякі відавочна расказваў, што яна кінулася даганяць свой вагон і ўжо ўскочыла на падножку, але яе збіў з ног чалавек, што выбягаў гэтым часам з тамбура. Жанчына не ўтрымалася і з крыкам паляцела ўніз, пад колы наступнага вагона.

— Выпадкаваць гэта, — сказаў Галёнка.

— Муціць, што так, — пагаджаліся многія.

— Ой, не давадзі Божа... — плакалі жанчыны, ражкам хустак выціраючы на вачах слёзы.

Потым было пахананне. Труну абступілі з усіх бакоў. Мужчыны паздымалі шапкі.

— Ой, дочанька, а на каго ж ты нас пакінула? — лямантавала Марыля.

Слёз у яе ўжо не было, і яна толькі шаптала, пшчотна глядзячы шорсткай далонню бледны, без крывінкі, твар нябожчыцы.

Па-свойму перажываў гэта і Трахім, які стаяў тут жа, згорблены, з апушчанай галавой.

Пахавалі Ганну на могілках пры станцыі. Яшчэ адзін наспех збіты крыж пазначыў канец чалавечага жыцця, тут, у далечыні ад роднага дому.

Лявон быў як сам не свой. Першае, што ён хацеў зрабіць, гэта пайсці і забіць Трахіма.

«Гэта ж ён і выпхнуў яе з вагона! Ён на ўсё здольны... А я? — ён ажно жакнуўся, задаўшы сабе гэта пытанне. — Хіба не я падбіваў яго, каб адбылося тое, што адбылося. Тым, што кахаў яе, і яна мяне кахала. Мая тут віна, мая. Адзінокая яна была...»

І ён адчуў поўнае сваё бяссілле, нават бездапаможнасць перад усім, што здарылася.

«Божа мой! Што я нарабіў!» — пакутаваў Лявон, пасля таго, як апынуўся ў вагоне.

Марыля з жахам глядзела на яго спалатнелы твар. Хто-хто, а маці добра ведала, што адбывалася ў яго душы.

— Чаго ты так маркоцішся, сыноч! Лёс не лес, за дрэва не схаваешся, як магла, супакойвала яна сына.

А ён усё думаў: «Гэта ж я вінаваты, ёсць тут мая віна! Што яна хацела сказаць гэтым?»

Яны ехалі да Пензы.

Віктар ГАРДЗЕЙ, празаік, паэт:

— Помню як сёння. У цесным класе нашай пачатковай школы, дзе яшчэ нават прыбудовкі не было, адзін кут займала грувасткая камода, бітком набітая вучэбнымі дапаможнікамі і розным дробным прычындаллем. Некалькі паліц ажно трашчала ад цяжару дзіцячых кніжак, і, здаецца, у гэтай дужа прывабнай камодзе акурат і змяшчаўся ўвесь фонд пасляваеннай школьнай бібліятэкі. Як толькі я навучыўся больш ці менш прыстойна чытаць, то менавіта адсюль панёс дахаты "Міхасёвы прыгоды" Якуба Коласа, "Ліпку і клёнік" Янкі Брыля, і нават "Іркуцянку" Міколы Лобана, але, праўда, хутка вярнуў назад, бо не спадабалася, акрамя хіба вокладкі з малюнкам прыгожай дзяўчыны ў салдацкай гімнасцёрцы і пілотцы.

На той дзіцячы ўзрост яшчэ не разумее, што азначае слова "часопіс", і таму мяне заўсёды пацяшала чыясьці відавочная няўважлівасць, бо трэба ж прыслаць у далёкую палескую школу цэлую процюму кніжак з аднолькавай назвай "Полымя". Яны, гэтыя акуратныя томікі, ганарліва сталі ў цуг на самым версе кніжнага фонду, аднак у галаву нежак не прыходзіла, што сівенкія, па афармленні, блізнятны розняцца паміж сабой лічбамі: 1, 2, 3 і так аж да 12. Ніякіх праблем з беларускай мовай тады ў нас не было, хутчэй наадварот: многія мае сябры доўга не маглі ўцяміць, чаму дзяўчыны Насці з ільнудаўгунцу пашылі не палатняную сарочку, а якісьці "удзівительна красивый голубой сарафан". Як я разумею цяпер, у сталым узросце, аматарам часопіса "Полымя" быў сам дырэктар школы

Анатоль КАЗЛОЎ, празаік:

— У часопіс "Полымя" я прыйшоў працаваць на пачатку вясны 1990 года. Выдатна памятаю той слотны, набрынялы вільгаццю, сакавіцкі дзень, калі па парадзе Генрыха Далідовіча кіраваўся ў рэдакцыю слыннага часопіса. Што і гаварыць — пачуваў сябе някавата, падсвядома спрацоўвала думка, што, маўляў, ці варта я такога гонару, каб хадзіць па адным калідоры з карыфеямі нашай літаратуры, з вопытнымі зубрамі рознажанравага акадэмічнага выдання, браць непасрэдна ўдзел у стваральным літаратурным працэсе. Проста рэальна ўзважваў свае магчымасці і вопыт... а вопыту ніякага-то і не было. На той час я толькі заканчваў апошні курс аспірантуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук. Меў адзіную кніжачку прозы "Міражы ценяў" ды некалькі ўрывістых гадоў працы ў раённых газетах. А тут "Полымя", часопіс, у якім плённа шчыравалі пісьменнікі, імёны, якіх я добра памятаў, а творчасцю іх захапляўся яшчэ са школьных і студэнцкіх гадоў. Адным словам, часопіс і калектыў рэдакцыі быў для мяне, як і

Мікалай Адамавіч Кішко, які па-беларуску размаўляў надта сакавіта і смачна: "Дзеці, навагодняй ёлкі заўтра не будзе, таму што ў краме апошняга скрыня цукерак-падушчак зляпілася на камякі".

Ну, канечне: святочная ёлка без цукерак, як і вяселле без гармоніка, але, не сумняваюся, тая грувасткая камода са сваім сціплым кніжным багаццем неўзабаве, усяго праз нейкіх восем-дзесяць гадоў, выкліча ў мяне сапраўды прафесійны інтарэс да часопіса "Полымя", як, зрэшты, і да іншых друкаваных беларускіх выданняў. Мэтаі маіх штотдзённых культпаходаў цяпер была Малакруговіцкая сельская бібліятэка, перад дзвярыма якой паштальён Іван Муха ажно прыгінаўся, цягнучы цэлы абярэмак свежых газет і часопісаў. Тады, на пачатку шасцідзсятых, у "Полымі" з нумара ў нумар друкаваліся матэрыялы да слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў, гаюча калілі мяне на душу. Ведаю, што з гадамі сінанімічны слоўнік Міхася Клышкі двойчы выдаваўся асобнай кнігай, ды чамусьці набыць яго не ўдавалася — разыходзіцца малакава. Шкада, вядома, аднак пакуль хапае і тых ведаў, набытых калісьці з дапамогай часопіса "Полымя", за што я ўдзячны яму ўсё жыццё.

Можна смела сцвярджаць: навуковая публіцыстыка зацікавіла хутчэй выпадкова ці чыста інтуітыўна, у той жа час зусім усвядомлена я хапаў у бібліятэцы кожны свежы нумар "Полымя", каб пачытаць усё, што ў ім друкавалі мае любімыя пісьменнікі Іван Мележ, Іван Шамякін, Янка Брыль, Васіль Бы-

каў, Іван Навуменка, Іван Пташнікаў, Янка Сіпакоў, Іван Чыгрынаў. О, Божа, колькі іх на Беларусі, такіх слаўных Іванаў і Янкаў! У тым, далёкім ужо, юнацтве з паэтаў мною асабліва абагаўляліся вершы Пімена Панчанкі і Аркадзя Куляшова, Максіма Танка і Анатоля Вялюгіна, бо гэта толькі ён, Анатоль Сцяпанавіч, як сапраўдны Адмірал паэзіі, мог стварыць такі нікім не пераўзідзены шэдэўр: "Сабе і лету не мані, Убачыўшы ля ганку, У цымянай чырвані маніст Рабіну, як цыганку". Спіс аўтараў і іх твораў, упадабаных калісьці на старонках нашага старэйшага літаратурнага часопіса, зразумеўла, намнога шырэйшы, але пералічыць усё, што запомнілася, сёння проста немагчыма.

Цяпер сам бачу: вось што нарабіла грувасткая кніжная камода, якая і зараз часта стаіць уваччу. Дзякуючы ёй, з дзяцінства я зрабіўся заўзятым прыхільнікам часопіса "Полымя". І, мабыць, зусім невыпадкова. Флагман літаратурнага жыцця ў Беларусі заўсёды прапагандаваў прынцыпы гуманізму, дабрыні і чалавечнасці. Нягледзячы на складаныя фінансавыя цяжкасці, менавіта гэтыя адвечныя хрысціянскія каштоўнасці высока цэняцца тут, у рэдакцыі часопіса, і сягоння, пры яго цяперашнім галоўным рэдактары Міколу Мятліцкім.

Мне ж асабіста, як чытачу і аўтару шаноўнага выдання, сітуацыя бачыцца так: жыць у Беларусі і не чытаць часопіс "Полымя" — гэта і ёсць вялікая непавага да пісьменнікаў.

для большасці пачынаючых на той час літаратараў, — Святым месцам. (Гэта ўжо сёння прэтэнцыёзныя маладзёны з завышанымі амбіцыямі любяць адчыняць дзверы ў рэдакцыі і кабінеты нагою.)

Але паразмаўляўшы з супрацоўнікамі рэдакцыі, адразу ж адчуў і зразумеў, што патрапіў да старэйшых добразначлівых сяброў-аднадумцаў, якія, калі патрэбна, падкажуць, дапамогуць, дадуць добрую параду.

У той жа дзень прапанавалі мне пасаду загадчыка аддзела нарыса і публіцыстыкі (іх якраз аб'ядналі ў адзін).

Два гады працы ў гэтым выданні, да пераходу ў часопіс "Маладосць", былі для мяне найвялікшай школай рэдактарскага майстэрства, інстытутам чалавечазнаўства ў рабоце з аўтарамі.

Я і Андрэй Федарэнка, самыя маладзейшыя з супрацоўнікаў, ніколі не адчувалі да сябе з боку калег нядобразначлівасці, ганарлівай пыхі, ці фанабэрыстасці.

І яшчэ: да сённяшняга дня мне больш не прыходзілася сустракаць такога выдатнага прафесіянала, як Лідзія Мікалаеўна Карамазова (рэдактар часопіса па стылі). Яе руплівае, аддаанае стаўленне да сваіх прафесійных абавязкаў здзіўляла і радавала. Менавіта ў "Полымі" я асабіста пазнаёміўся з большасцю празаікаў, паэтаў, публіцыстаў і крытыкаў, якія і да гэтага часу шчыра працуюць у абранай сферы, прыносячы гонар і павагу нашай зямлі і літаратуры.

"Полымію" — 80 год, для чалавека гэта паважаны ўзрост, а для літаратурнага выдання — узрост сталы, але не старэчы. Ды і як па-іншаму можа быць, калі на старонках майго любімага і дарагога (не ў грашовым сэнсе) часопіса кожны год з'яўляюцца імёны маладых, таленавітых, ва ўсім перспектывных, аўтараў.

Разам з іх маладосцю, жыццесцвярджалым запалам, улівваюцца ў часопіс сіла і энергія, новае бачанне зменлівага свету, шырыня перспектывы, а значыць — у "Полымя" ёсць не толькі мінулае, але і будучыня.

Рэдакцыя часопіса "Полымя". Злева направа: Казімір Камейша, Ірына Кульбіцкая, Андрэй Федарэнка, Ала Канпелька, Мікола Мятліцкі (галоўны рэдактар), Віктар Гардзеі, Марыя Гусева і Віктар Праўдзін.

У афармленні нумара скарыстаны здымкі Ул. Крука, А. Каляды, Я. Казюлі, К. Дробава і Г. Ліхтаровіча.

АБ'ЯВЫ

Адпаведна з рашэннем праўлення "Беларускага літаратурнага фонду" 19 снежня 2002 года ў 10 гадзін у ДOME літаратара па вул. Фрунзе, 5 абудзецца агульны сход сяброў "Беллітфонду". Рэгістрацыя ўдзельнікаў з 8 гадзін раніцы.

Праўленне "Беллітфонду".

18 снежня ў 18 гадзін у рэдакцыі "Ліма" абудзецца пасяджэнне літаб'яднання.

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

КРОКІ Ў НАЧЫ

Цёплы дзень дагарэў. Скача
 полымя з гулам,
 Саснячок над ракою ў зялёнай
 імгле...
 За дзень сонцам з вадою ўвесь
 твар абцягнула,
 Ногі ў голках сасновых.
 Далоні ў смале.
 А Дняпро у кругах: ходзіць
 рыба шалёна.
 На слупах на фарватэры —
 скупа — агні.
 Побач з намі — чырвоны,
 наводдаль — зялёны,
 Наш — адзін, а ў таго
 у прадонні — дваінік.
 Раптам водар халодны свежага сена.
 Раптам пляск. Гэта стог,
 вялізны, да хмар,
 На чайне, што не большы
 ніяк за палена,
 Быццам прывід, плыве
 на зялёны ліхтар.
 Над ракою дымок. Ціха
 полымя шастае,
 Ты і я ў будане на сене ляжым.
 Калі ёсць на зямлі дзве
 унцы і шчасця —
 Ўсё яно, без астачы, у сэрцы маім.
 Што шукаў ты ў чужой
 зямлі, чалавеча?
 І нашто імкнуўся сябе ашукаць,
 Калі вось, пад рукой тваёй,
 васьмі і вогнішча, ноч і рака?
 І кахаю, як быццам стакрот
 паміраю,
 Поўны кожнай пражытай
 сваёй вясной.
 Утрапены агонь, як ты
 хутка згараеш,
 І якая кароткая летняя ноч!
 У вялікім спакоі зямлі шырокай,
 Да якога праз хвалі мы праплылі,
 Раптам крокі, мерныя, гулкія крокі,
 Проста ў вуха, прыціснутае
 да зямлі.
 Нехта бераг трасе цяжкімі нагамі,
 Нехта ноч разрывае,
 бы глупства чайне.
 Не палохайся. Гэта не зубр
 і не мамант,
 Гэта бакеншчык гасіць
 ліхтар на слупе.
 Цішыня. Над вадою туманныя вежы.
 Дай мне гэту зямлю з табою абняць.
 Ты — празрыстасць, ты ўся —
 нерухома свежасць,
 Ўся — глыбінная, аж да канца,
 цеплыня.
 Ты не чуеш, як падаюць
 росы патокам,
 Як гарлачыкам трызніца
 новы дзень,
 Як нячутнымі, як салаўінымі
 крокамі
 Над вялікай ракою каханне ідзе.

МАЛЕННЕ ДА БОГА РЭК

Божа рэк, ажані
 Мой Дняпро з прыгажуняй Акой.
 У яго — крутаяры ў зеніт,
 У яе — лукавін спакой.
 Ён мужчына. Над ім — курганы,
 Змеі соснаў — кронамі ўніз.
 А над ёю — пракосаў сны
 І дзясочых святліц агні.
 Ён ад страці рэе берагі,
 Асіянайскі месяц над ім,
 І туман плыве на лугі,
 Як начнога змагання дым.
 Груны мокрая чорных дубоў —
 Нібы яшчары ў берагах,
 А на дне — карагоды віроў
 І дрыжачых багновак жах.
 Месяц кроў пралівае ў яго,
 Кроў сцякае з ласіных губ
 На патопленых даўніх багоў,
 На бязжэную іх тугу.
 А над ёю жаўрук ляе,
 І калі смяецца зара,
 Кісці скрыпня над ложаж яе,
 Як вясельныя свечы, гараць.

Калі хочуць стракозы піць,
 У самы ясны сонечны ўзлёт
 У тваіх гарлачыках спіць
 Нерастала блакітны лёд.

У свяцёлках тваіх агні
 Здаўна мараць аб сіле такой...
 Чым не муж табе, не жаніх,
 Не сцяна для пакоры тваёй?
 Чым не муж табе, не жаніх,
 Не любоў для любові тваёй?
 .....
 Божа рэк зямных, ажані
 Дняпро з прыгажуняй Акой.

"Полымя" №10, 1966

Міхась СТРАЛЬЦОЎ

***

Канечне, для таго і ніва,
 І для таго імзэт і пот,
 Каб потым добрым было жніва
 І адпаведна — умалот.

Але ж і як было мне горка,
 Як я няўмела бараніў

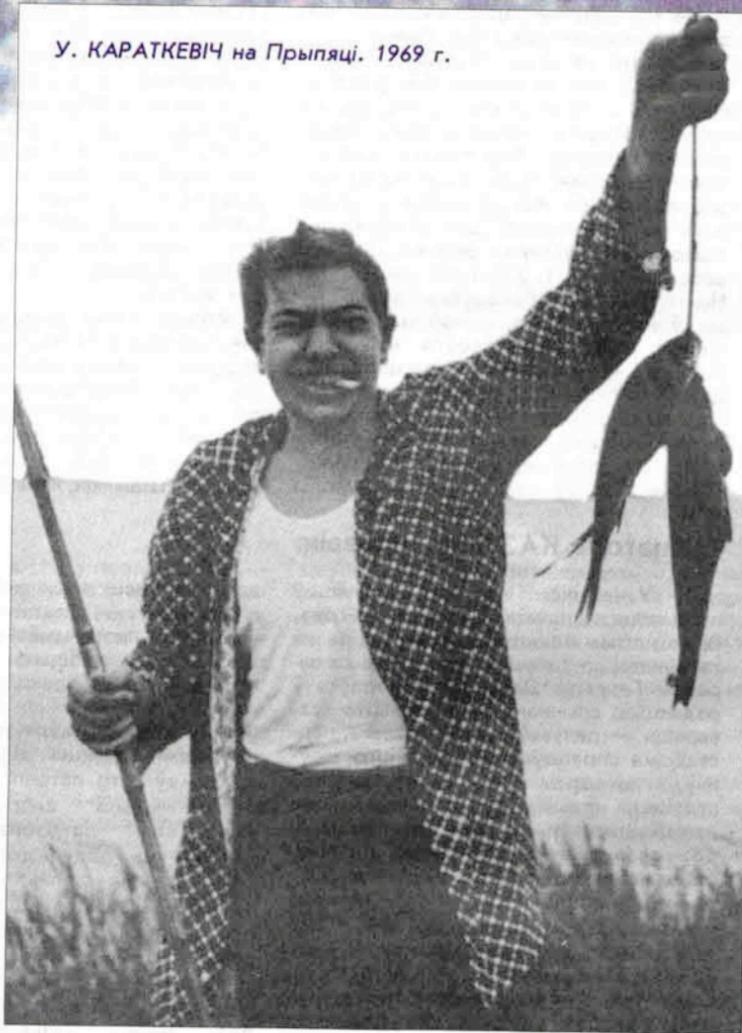
Сваё не тое каб і права —
 Жаданне хоць, памкненне хоць! —
 Сказаць: вось тут мая ўся слава,
 Другая — хочаш, не прыходзь!

І што мне, бацюхны вы, светлы,
 Калі на радасць ці бяду
 Я, можа, не радкі — куплеты,
 Як вы казалі тут, складу...

Так думаў я. Дзядзькі маўчалі.
 Над пожняй бусел веславаў.
 А я ў сумненнях і адчай
 Насустрач лёсу адплываў.

"Полымя" №12, 1981

У. КАРАТКЕВІЧ на Прыпяці. 1969 г.

Вера ВЯРБА

РУЧНІКІ

У суботу Янка
 Ехаў ля ракі.
 Пад вярбой Алёна
 Мыла ручнікі.

— Пакажы, Алёна,
 Броды земляку,
 Дзе тут пераехаць
 На кані раку?

— Адчапіся, хлопец,
 Едзь абы-куды,
 Не муці мне толькі
 Чыстае вады...

У маркоце Янка
 Галавой панік.
 Упусціла дзеўка
 Беленькі ручнікі.

— Янка, мой сакол!
 Памажы хутчэй
 Ой, плыве, знікае
 Ручнічок з вачэй...

— Любая Алёна,
 Я вады баюся.
 Пацалуй спачатку —
 Што, як утаплюся?..

Супыніўся гнеды
 Пад вярбой зялёнай.
 Цалавала Янку
 Над вадою Алёна.

Стала ціха-ціха
 На усёй зямлі.
 Па рацэ далёка
 Ручнікі плылі.

"Полымя" №3, 1959

ЗАСНАВАЛЬНІК

Саюз беларускіх
 пісьменнікаў

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА
 У 1982 годзе
 ўзнагароджаны ордэнам
 Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
 РЕДАКТАР

Віктар
 ШНІП

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга
 БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана
 БЕРАСЦЕНЬ,

Алесь
 ГАЎРОН —
 адказны сакратар,

Людміла
 РУБЛЕЎСКАЯ,

Уладзімір САЛАМАХА —
 намеснік
 галоўнага рэдактара

АДРАС
 РЕДАКЦЫІ:
 220005, Мінск,
 вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
 намеснік галоўнага
 рэдактара — 284-8525

АДДЗЕЛЫ:
 публіцыстыкі — 284-8153
 пісьмаў і грамадскай
 думкі — 284-4404
 літаратурнага
 жыцця — 284-4404
 крытыкі
 і бібліяграфіі — 284-4404
 паэзіі і прозы — 284-4404
 музыкі — 284-8153
 тэатра, кіно — 284-8153
 выяўленчага
 мастацтва — 284-8153
 карэктарская — 284-8091
 бухгалтэрыя — 284-4991
 Тэл./факс — 284-8525

Пры перадруку просьба
 спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
 не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
 можа не супадаць
 з меркаваннямі
 і думкамі аўтараў
 публікацый.

Набор і верстка
 камп'ютэрнага цэнтра
 тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
 па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
 унітарнага прадпрыемства
 "Выдавецтва
 "Беларускі Дом друку"
 г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1700
 Нумар падпісаны ў друку
 11. 12. 2002 г. у 15.00

Рэгістрацыйнае
 пасведчанне № 715

Заказ 2941

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12